MORTEN GAATHAUG

DE TAPTE FUGLERS VERDEN

Trio for horn (F), kontrabass og klaver

NB noter
This music is copyright protected!

THE WORLD OF THE LOST BIRDS

Trio for horn (F), double bass and piano

Op. 67

2007

INNHOLD

I.	Ropet fra fortiden *The Call From the Past*	s. 5
II.	Geirfuglen *The Great Auk*	s. 16
III.	Riksa på Wake Island *The Wake Island Rail*	s. 22
IV.	Den ensomme *The Solitary*	s. 30
V.	Den vakre sangfuglen Juja *The Beautiful Songster Huia*	s. 35
VI.	Vandreduen *The Passenger Pigeon*	s. 43
VII.	Den mystiske moa *The Mysterious Moa*	s. 55

NB noter
This music is copyright protected

Durata 26 min. (4'40 + 3'30 + 3'20 + 3'30 + 2'50 + 2'30 + 4'10)

FORORD

Dette verk henter sin inspirasjon fra Errol Fullers bok "Extinct birds" (Oxford University Press, 2000). Samtidig er det båret fram av komponistens uttalte kjærlighet til den natur vi ennå har omkring oss. Konsentrert sett er det et rop om beskyttelse: Vi må beskytte naturen for å beskytte oss selv. Som en hilsen fra en art som ikke har overlevet, har jeg som musikalsk motto valgt Guadalupe-stormsvalens skrik, av dens oppdager Walter E. Bryant beskrevet som "*Here's a letter, here's a letter - for you, for you!*"

Det musikalske materialet i komposisjonen bygger i større eller mindre grad på fugleimitasjoner. Særlig gjelder dette tredje sats. Wakeriksas lyd vil forbli ukjent, men andre rikser fra hele verden beklager dens forsvinnen med sine bidrag. Det samme gjelder Vandreduen i sjette sats, som støttes av sine slektninger Sørgedue og Kaktusdue. I en særstilling står også femte sats, en hyllest til den New Zealandske Juja. Intet opptak av denne finnes, men noen strofer ble nedtegnet på noter av J. C. Andersen i 1926. Disse har jeg benyttet, pluss et element av en imitasjon gjort av en lokal guide som var med på en søke-ekspedisjon i 1909.

Forøvrig er det landskap som manes fram i dette verket mitt, farget av fantasiens reise bakover i historien. En nærmere beskrivelse av den konkrete bakgrunn for hver enkelt sats finnes bakerst i heftet. Denne bygger på et introduksjonsforedrag jeg holdt foran uroppførelsen i Ski 25. august 2007. Skulle man ikke dele min fascinasjon for dette stoffet, er det bare å håpe at verket også kan oppleves "in blanco" - som absolutt musikk.

Ski, 28. august 2007

Morten Saathaug

This music is copyright protected

I. Ropet fra fortiden

Lento misterioso (♩ = 60)

Morten Gaathaug, 2007

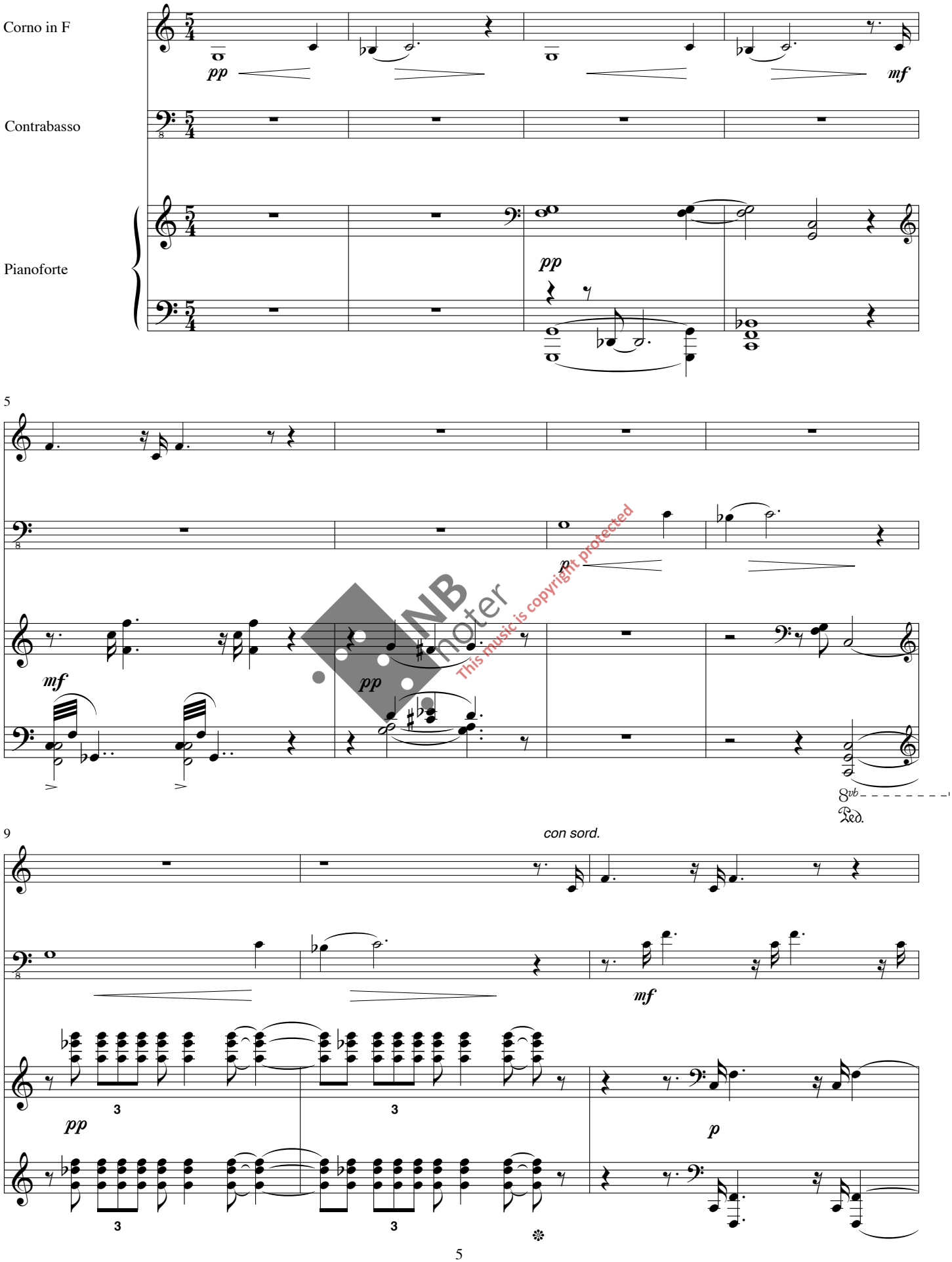

NB noter
This music is copyright protected

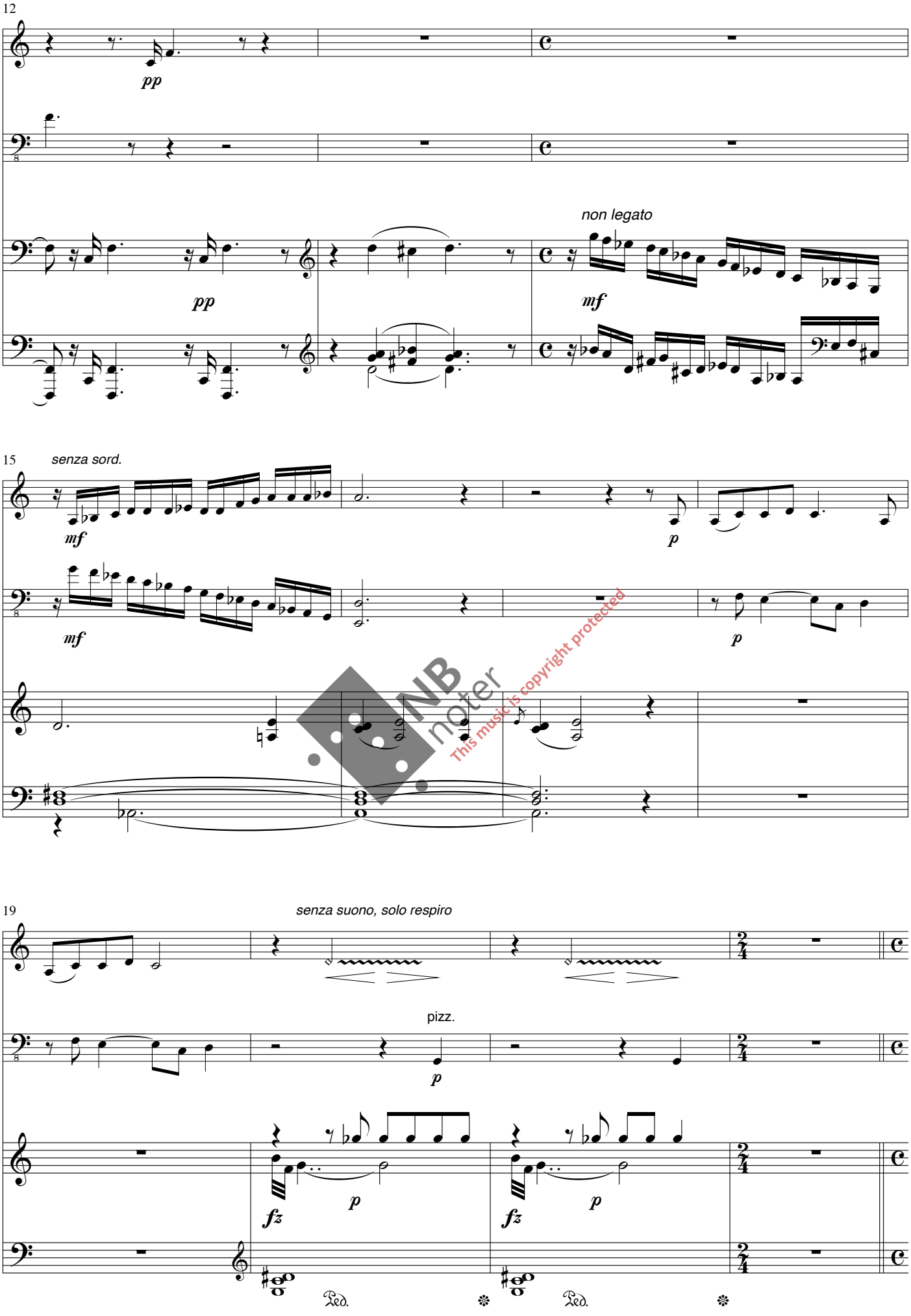

NB noter
This music is copyright protected

23 **Allegro** (= 120)

*) *f*

arco

f

f

26

NB noter
This music is copyright protected

29

pizz.

*) Guadalupe-stormsvale *(Oceanodroma macrodactyla)*
(Nedtegnet etter skriftlig kilde)

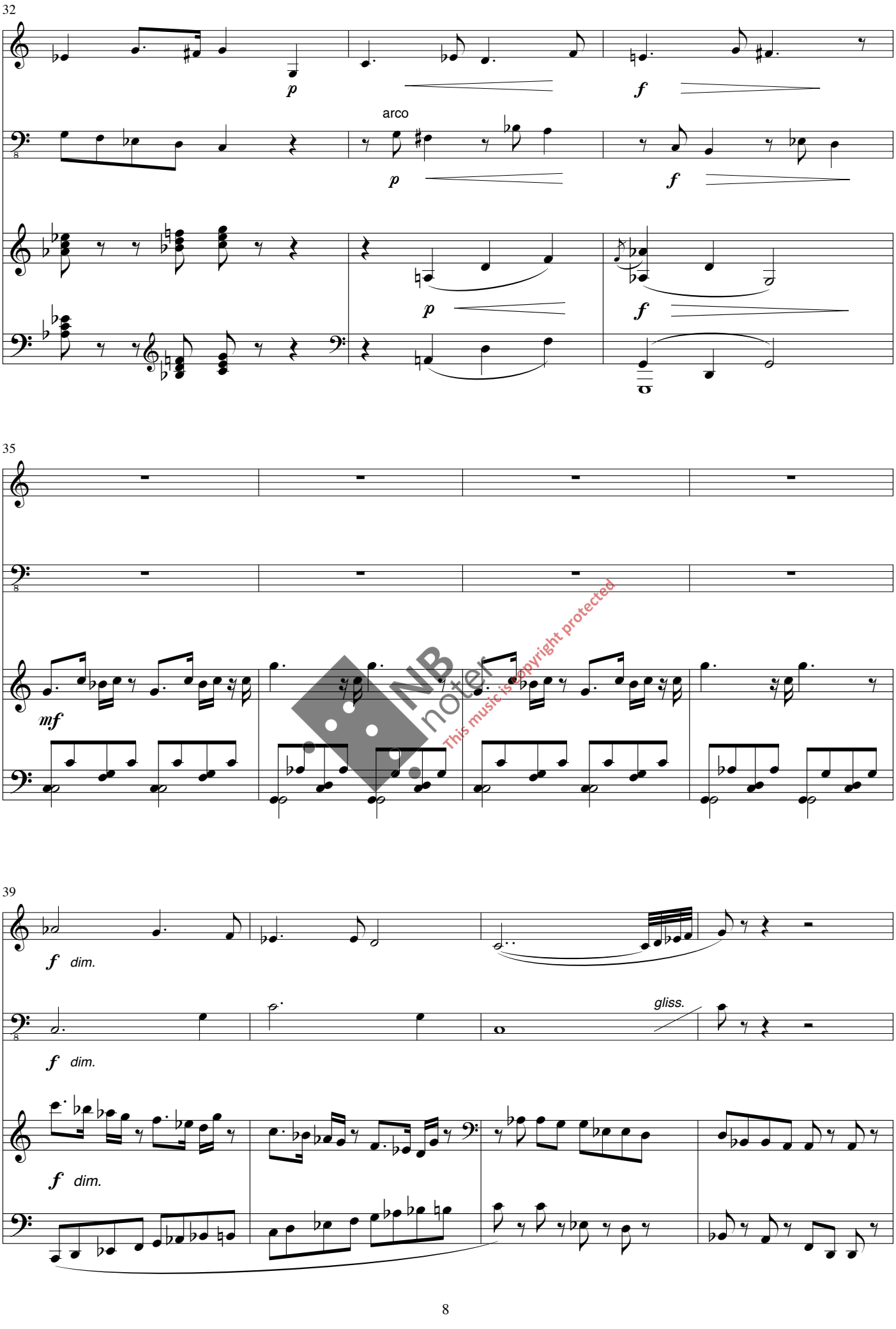

NB noter
This music is copyright protected

This music is copyright protected

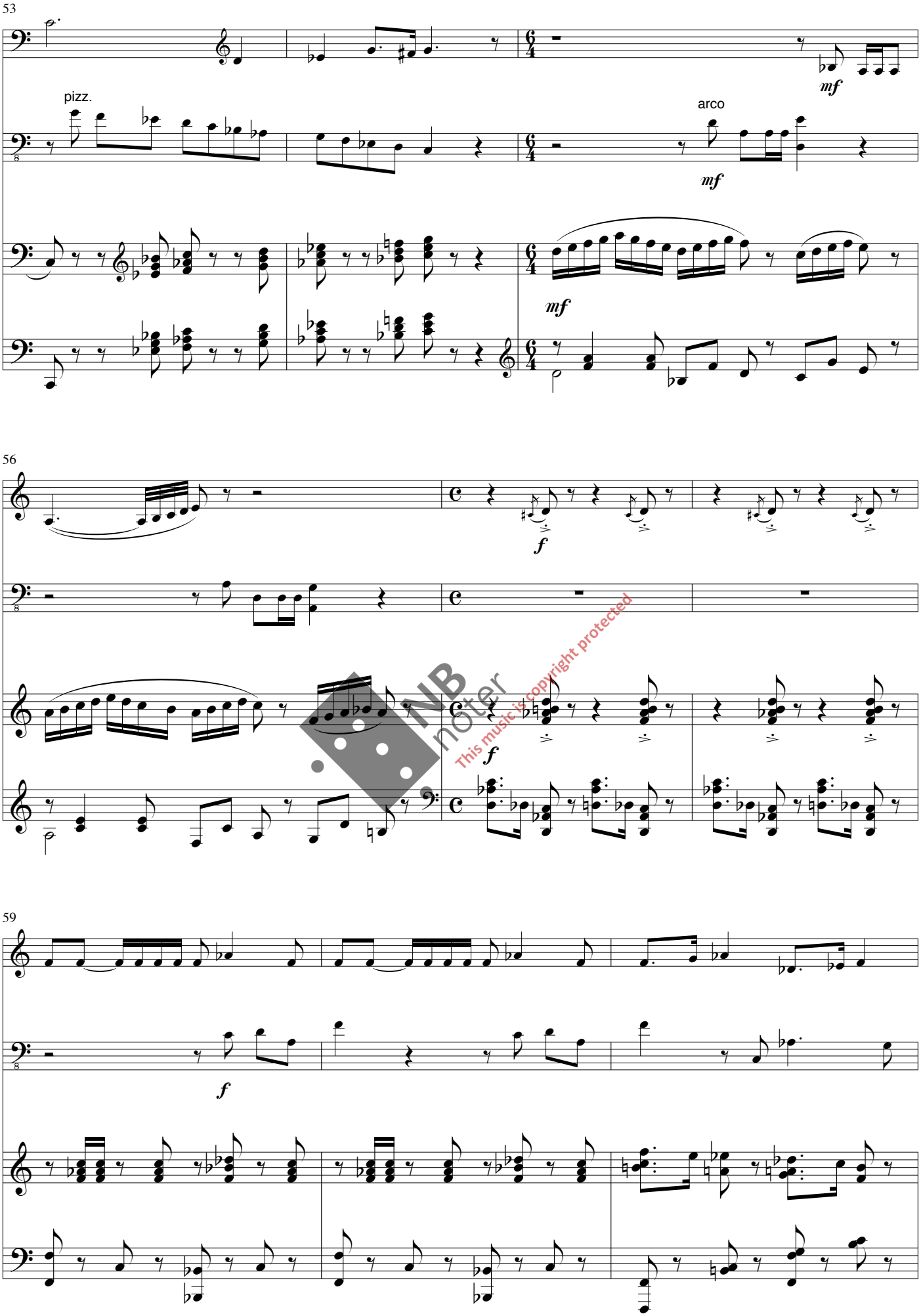

This music is copyright protected

62

mf

mf

mf

*)

65

f

f

NB noter
This music is copyright protected

68

3

f

*) Stormsvale *(Oceanodroma leucorrhoa)*

71

75

78

quasi gliss.

This music is copyright protected

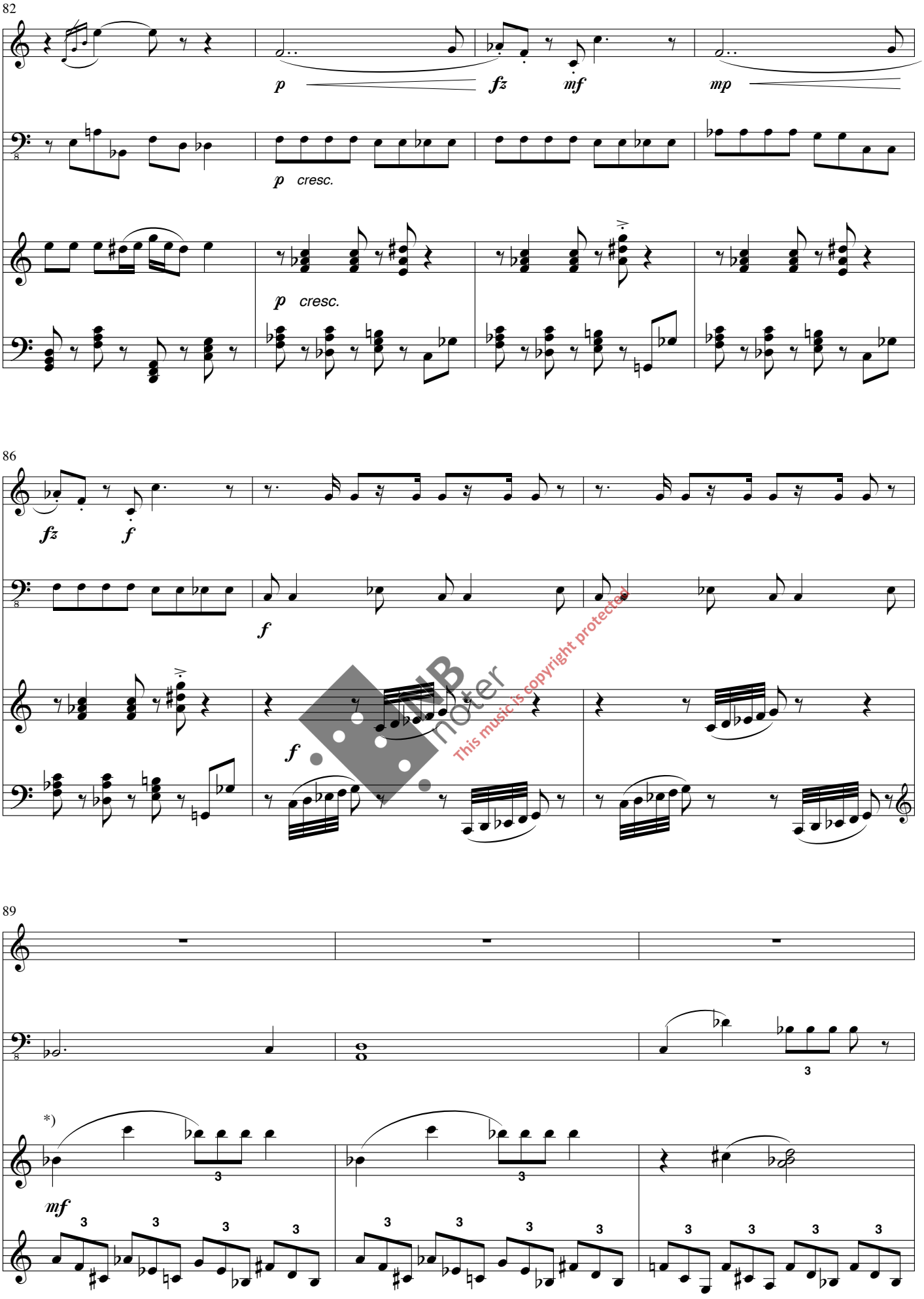

This music is copyright protected

*) Silkepetrell *(Pterodroma mollis)*

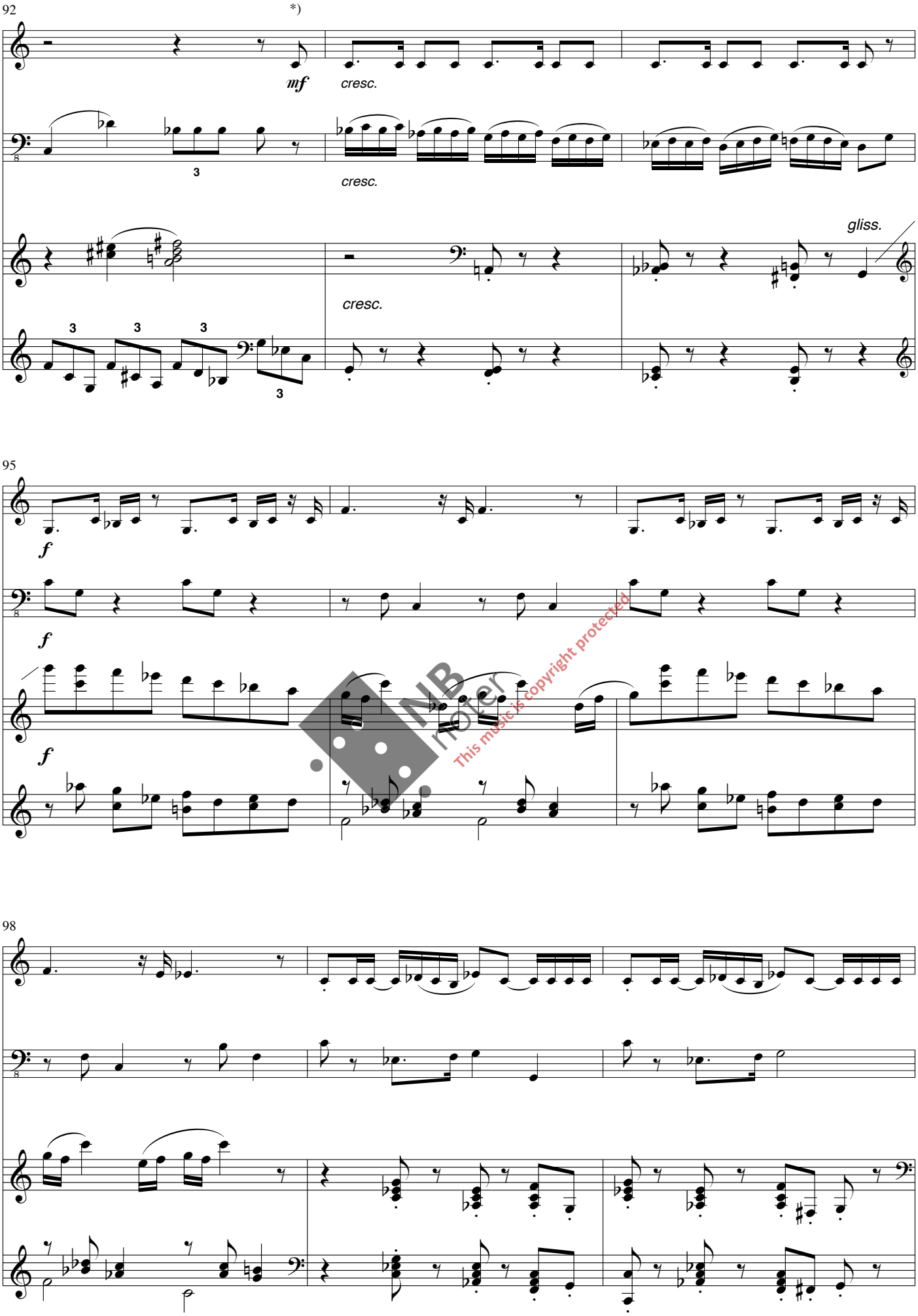

NB noter
This music is copyright protected

*) Smalnebbhvalfugl *(Pachyptila belcheri)*

This music is copyright protected

II. Geirfuglen

Moderato maestoso (♩ = 72)

Morten Gaathaug, 2007

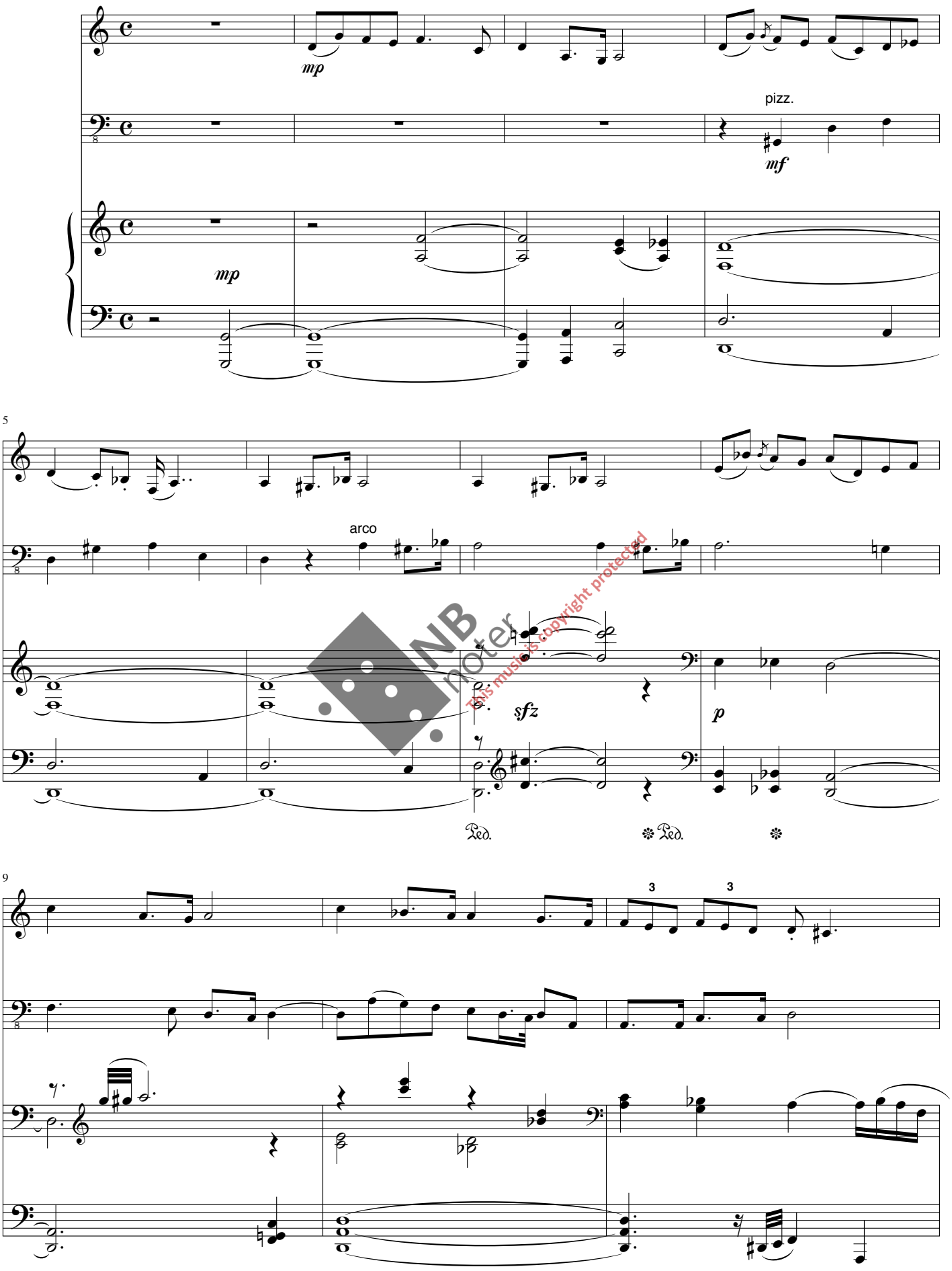

NB noter
This music is copyright protected

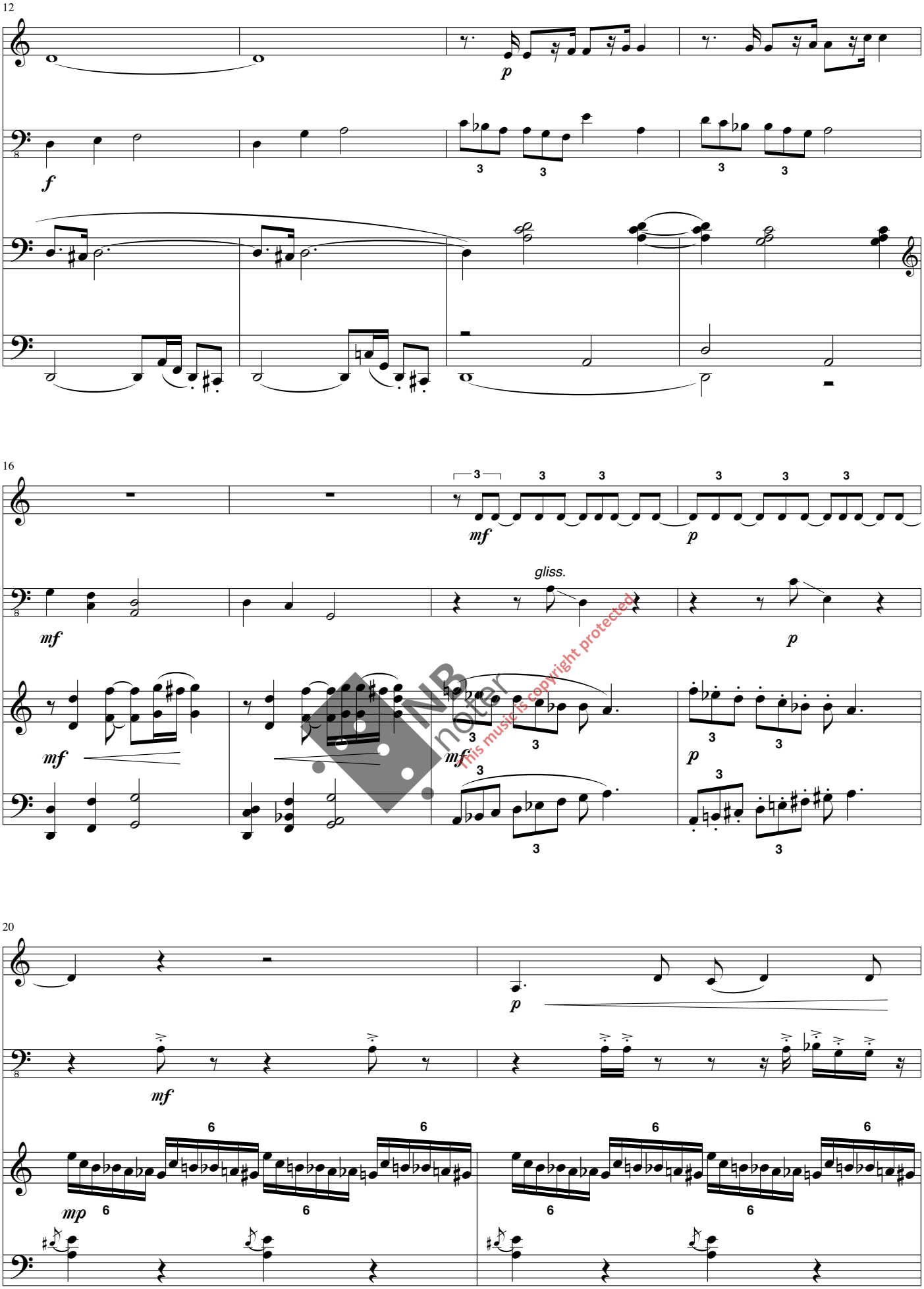

NB noter
This music is copyright protected

This music is copyright protected

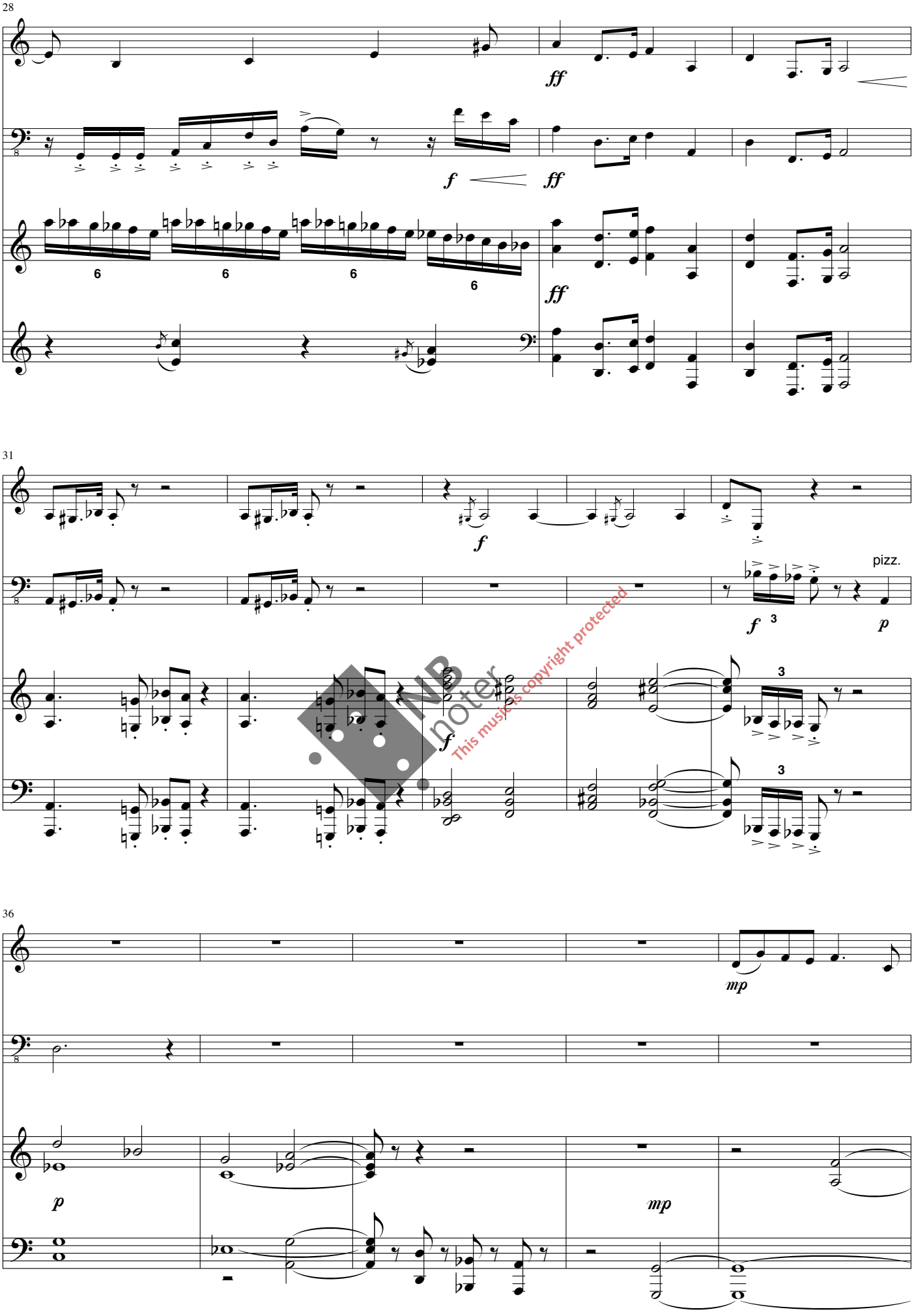

NB noter
This music is copyright protected

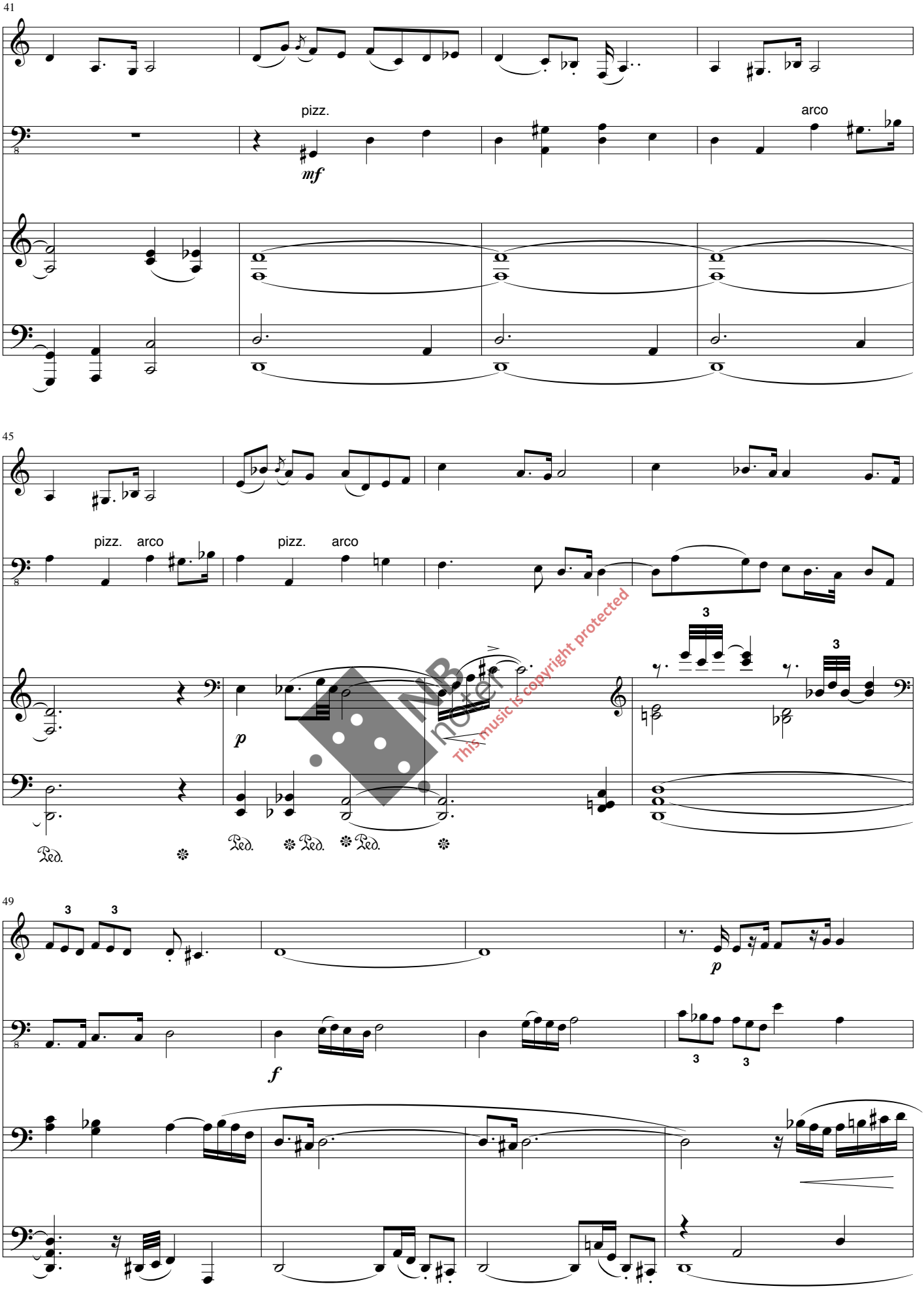

This music is copyright protected

53

fz *mf* *mf* *mf*

57

Meno mosso

p *p* *mf* *p* *mf* ten.

NB noter
This music is copyright protected

61

p *p* *p* *p*

3'30

III. Riksa på Wake Island

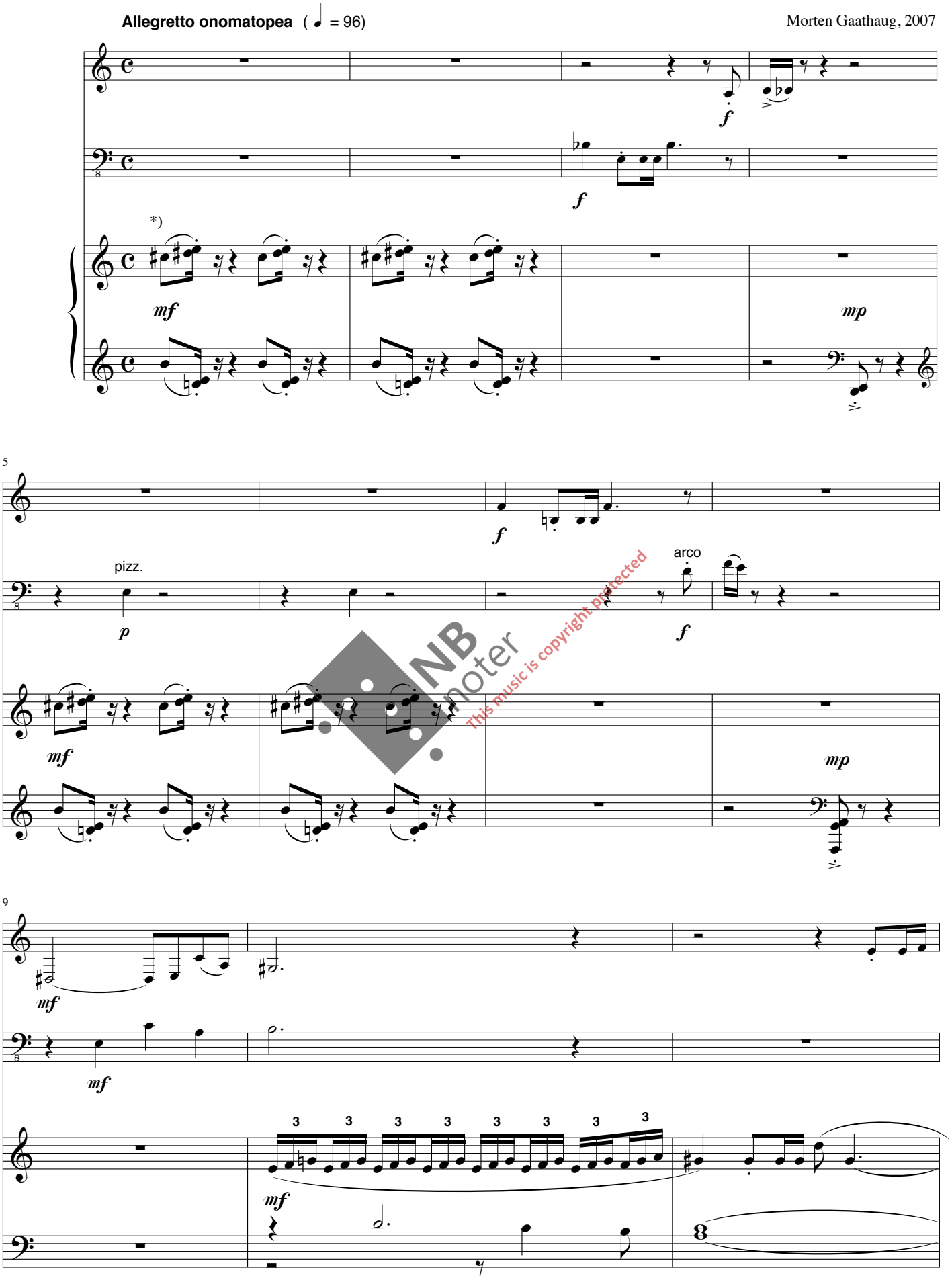

NB noter
This music is copyright protected

*) Maskerikse *(Porzana carolina)*

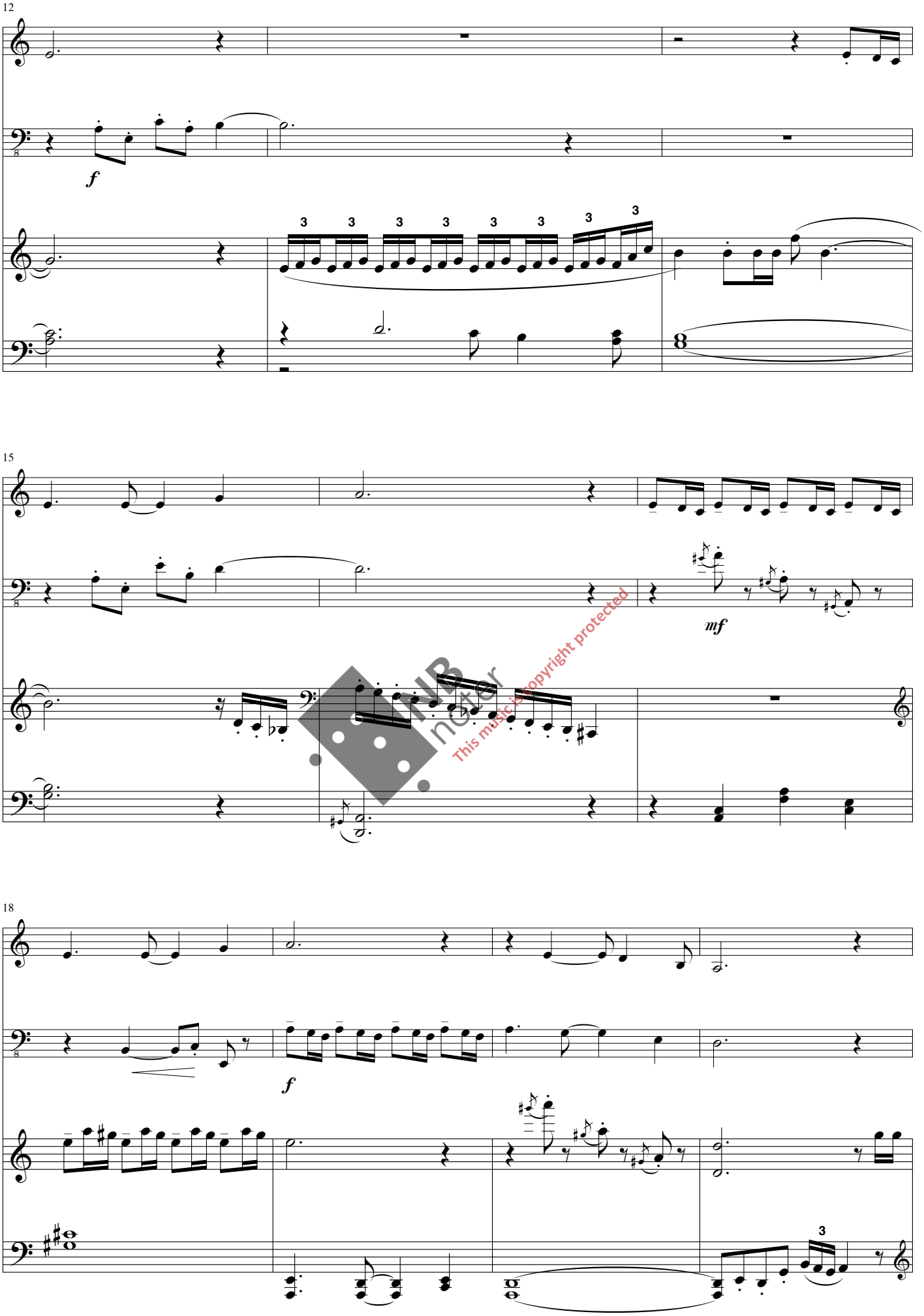

This music is copyright protected

This music is copyright protected

*) Perlerikse *(Laterallus jamaicensis jamaicensis)*

**) Klaprerikse *(Rallus longirostris)*

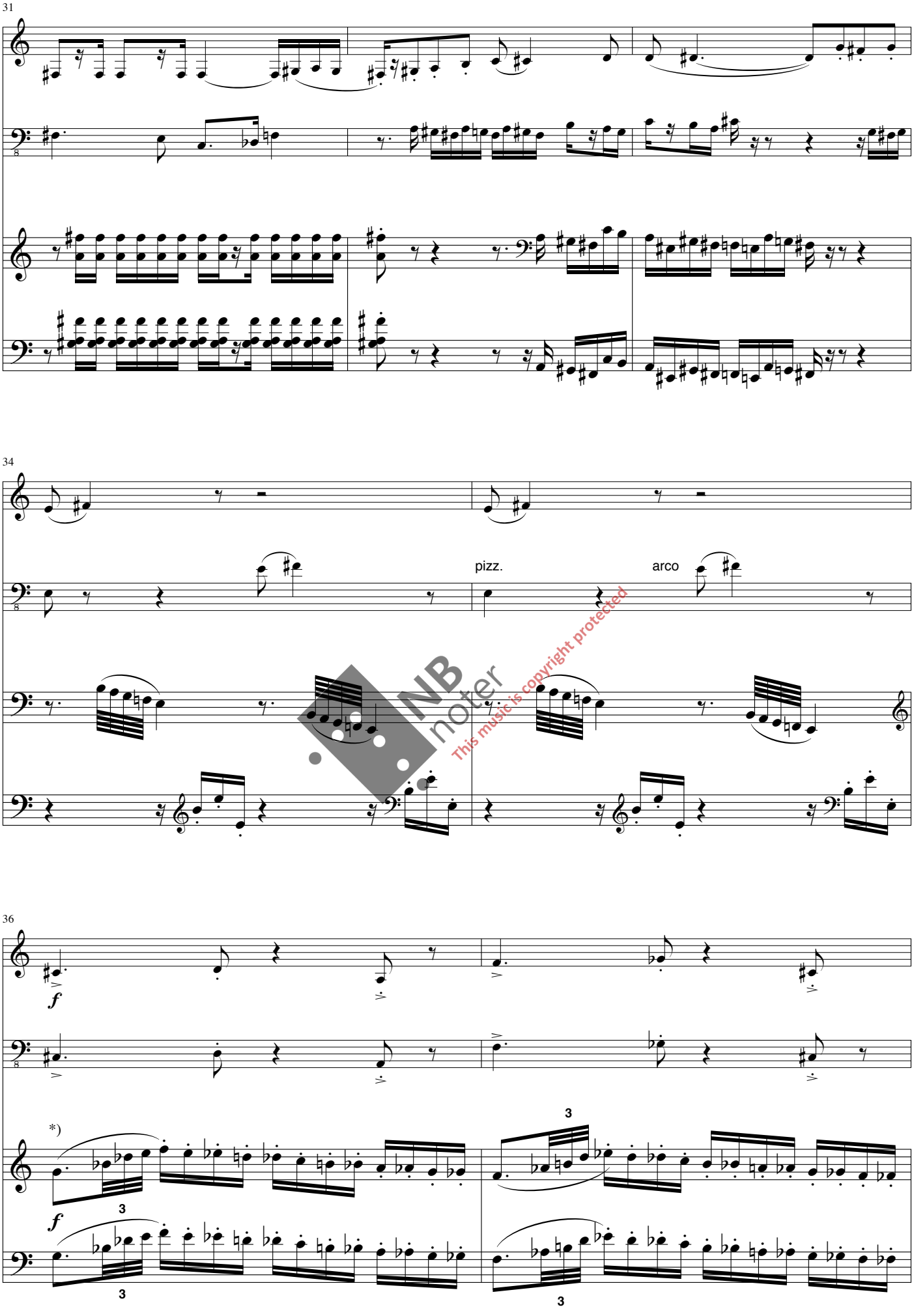

NB noter
This music is copyright protected

*) Maskerikse *(Porzana carolina)*

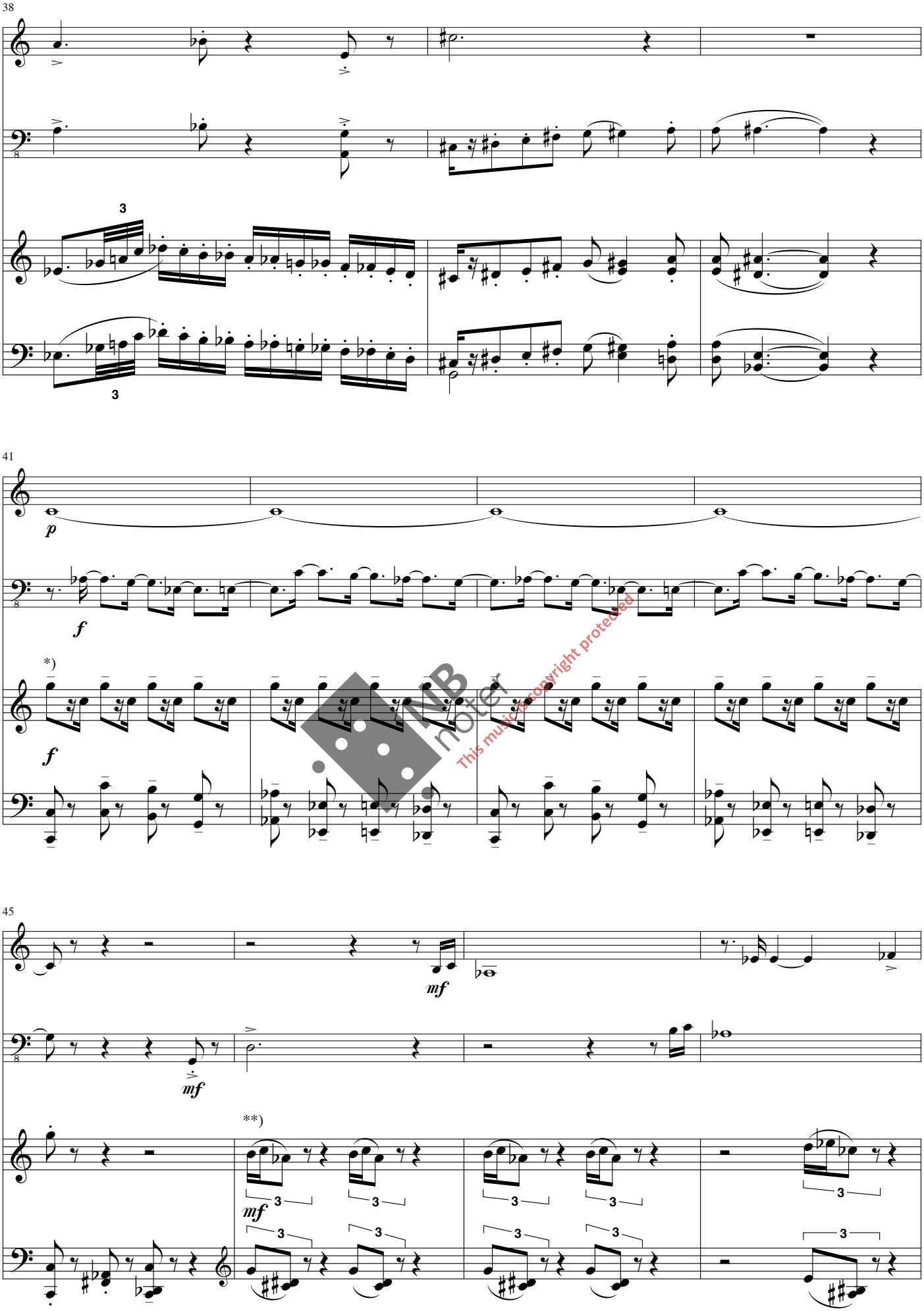

This music is copyright protected

*) Wekarikse *(Gallirallus australis greyi)*

**) Gulbrystrikse *(Porzana flaviventer gossii)*

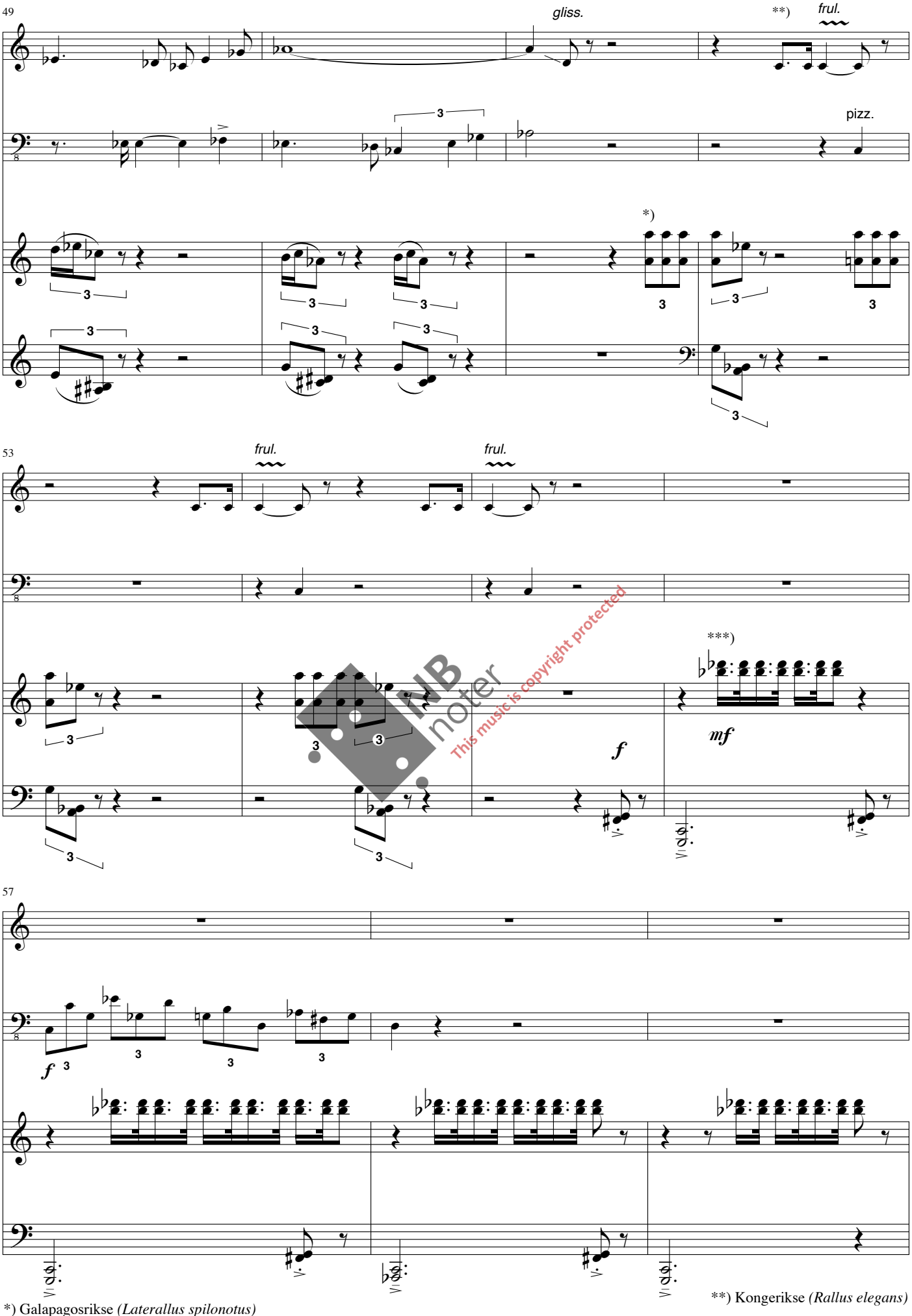

NB noter
This music is copyright protected

*) Galapagosrikse *(Laterallus spilonotus)*

**) Kongerikse *(Rallus elegans)*

***) Grynterikse *(Rallus limicola)*

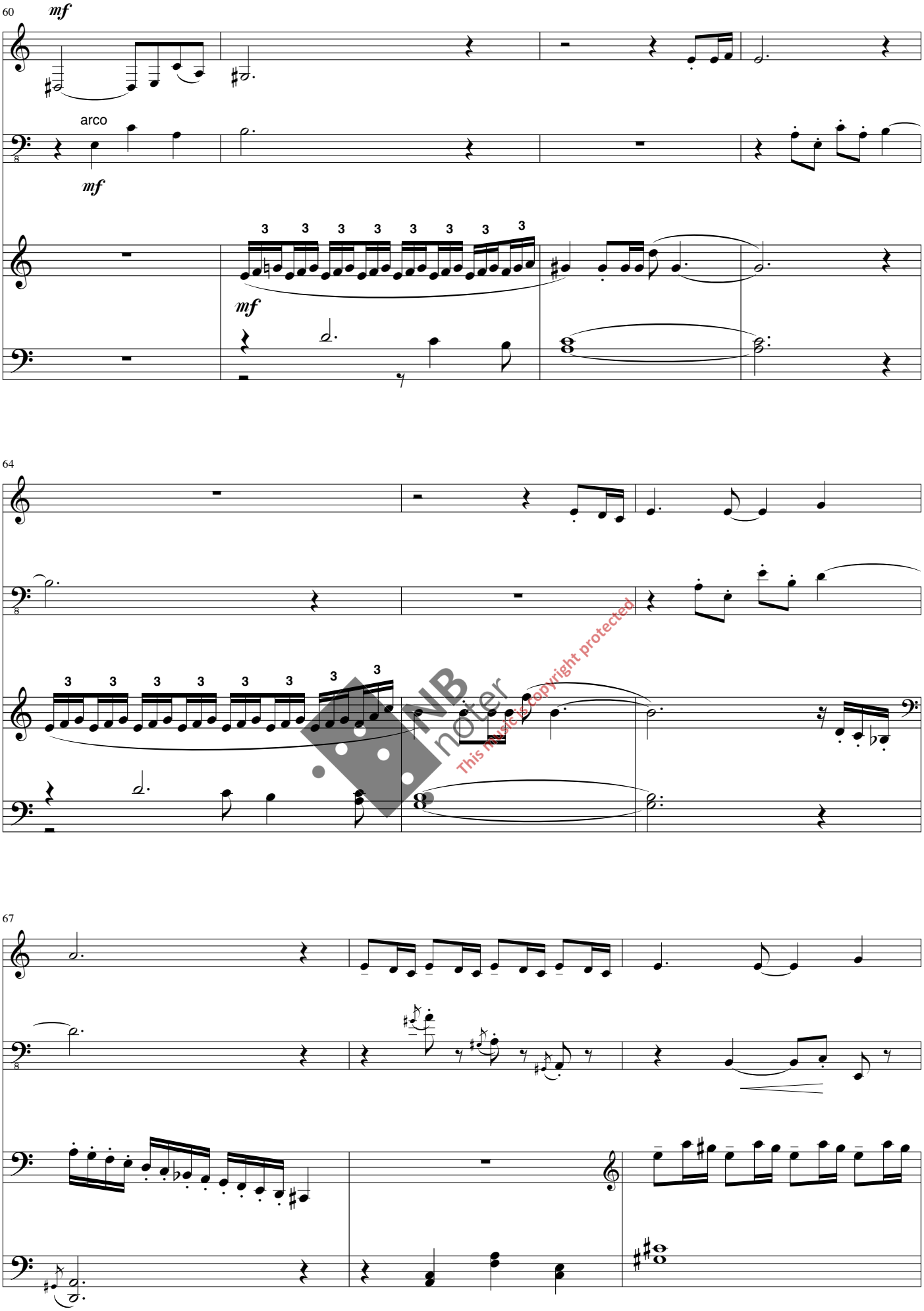

This music is copyright protected

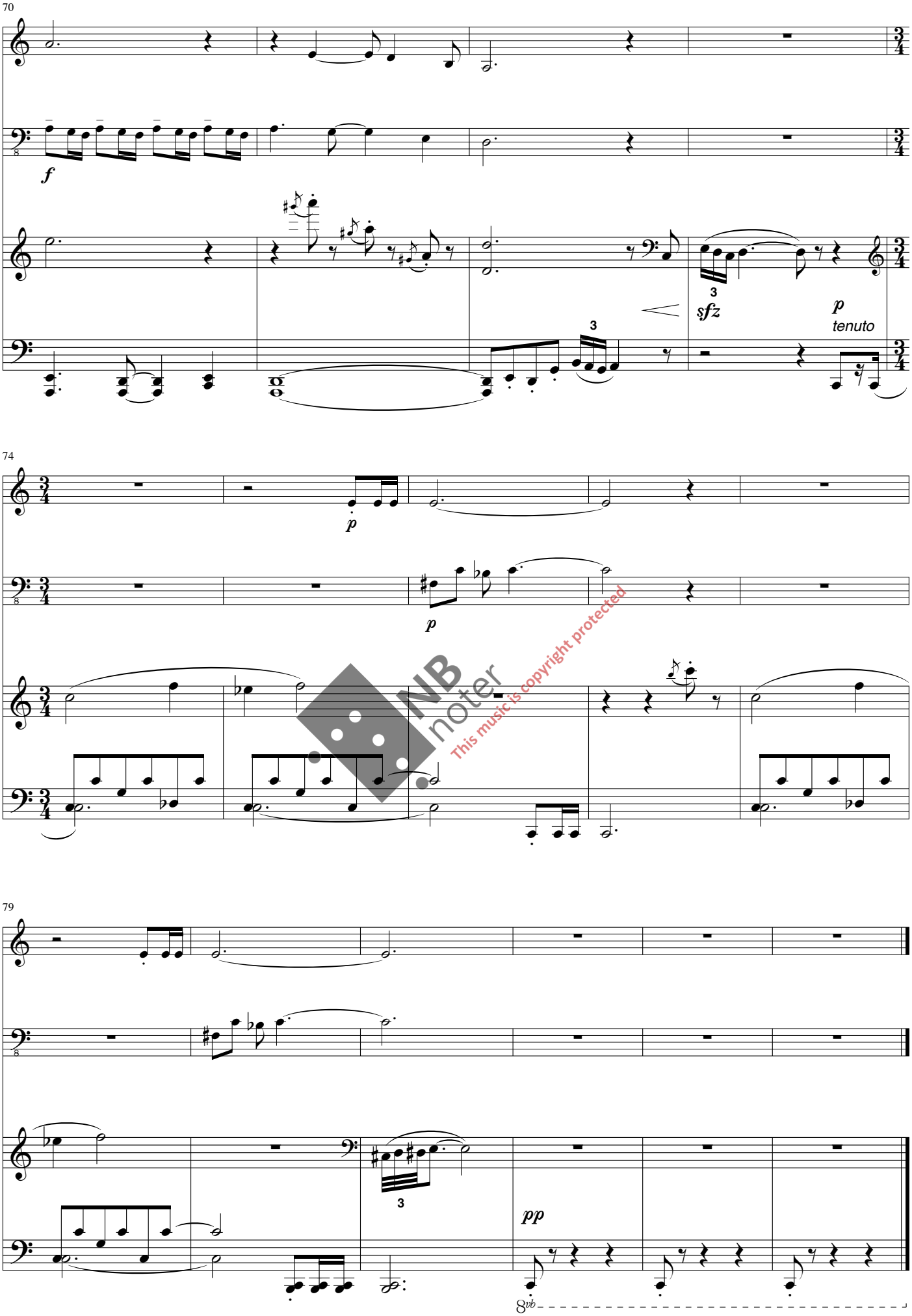

NB noter
This music is copyright protected

IV. Den ensomme

Andante con dolore (♩ = 60)

Morten Gaathaug, 2007

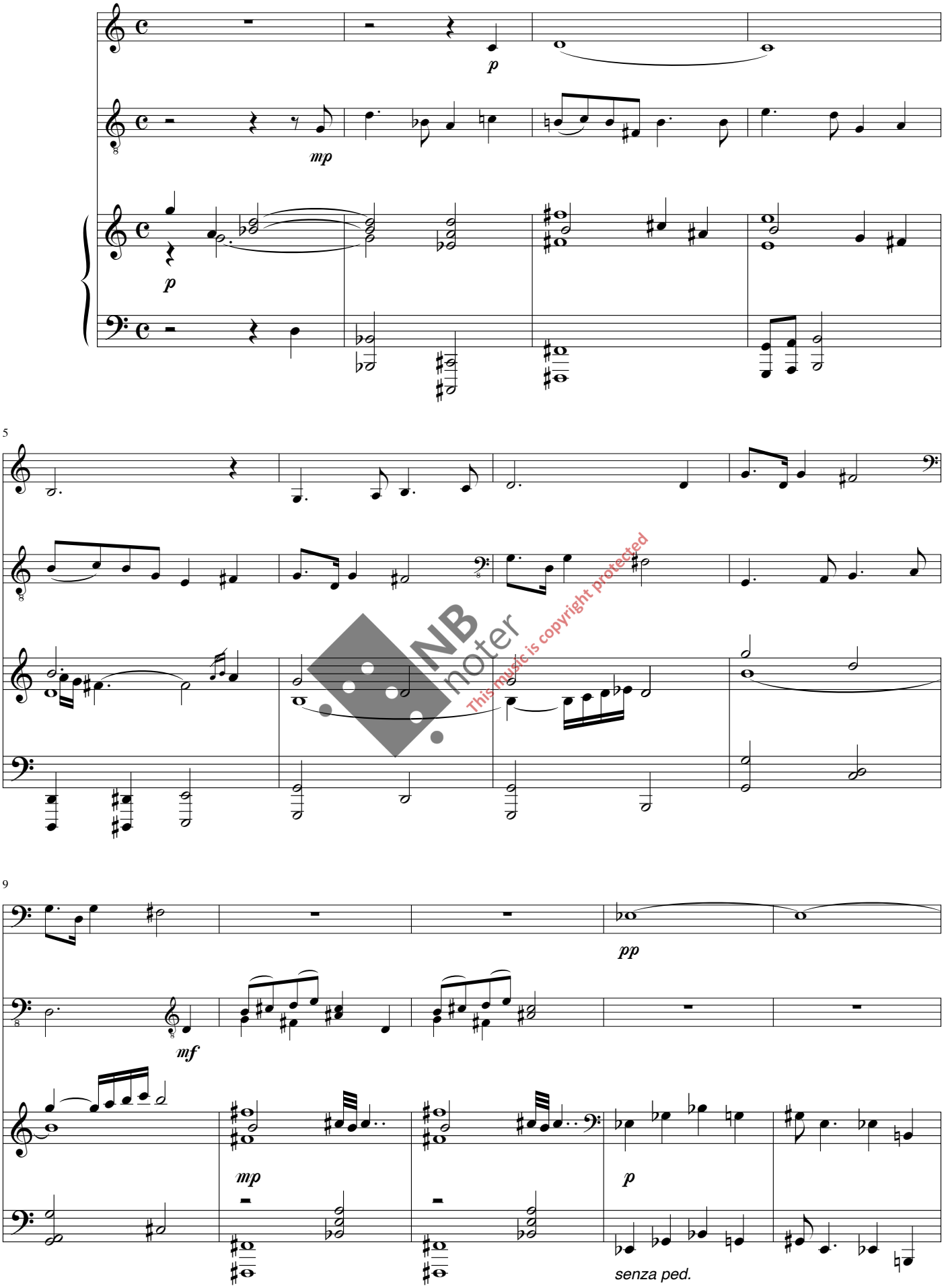

NB noter
This music is copyright protected

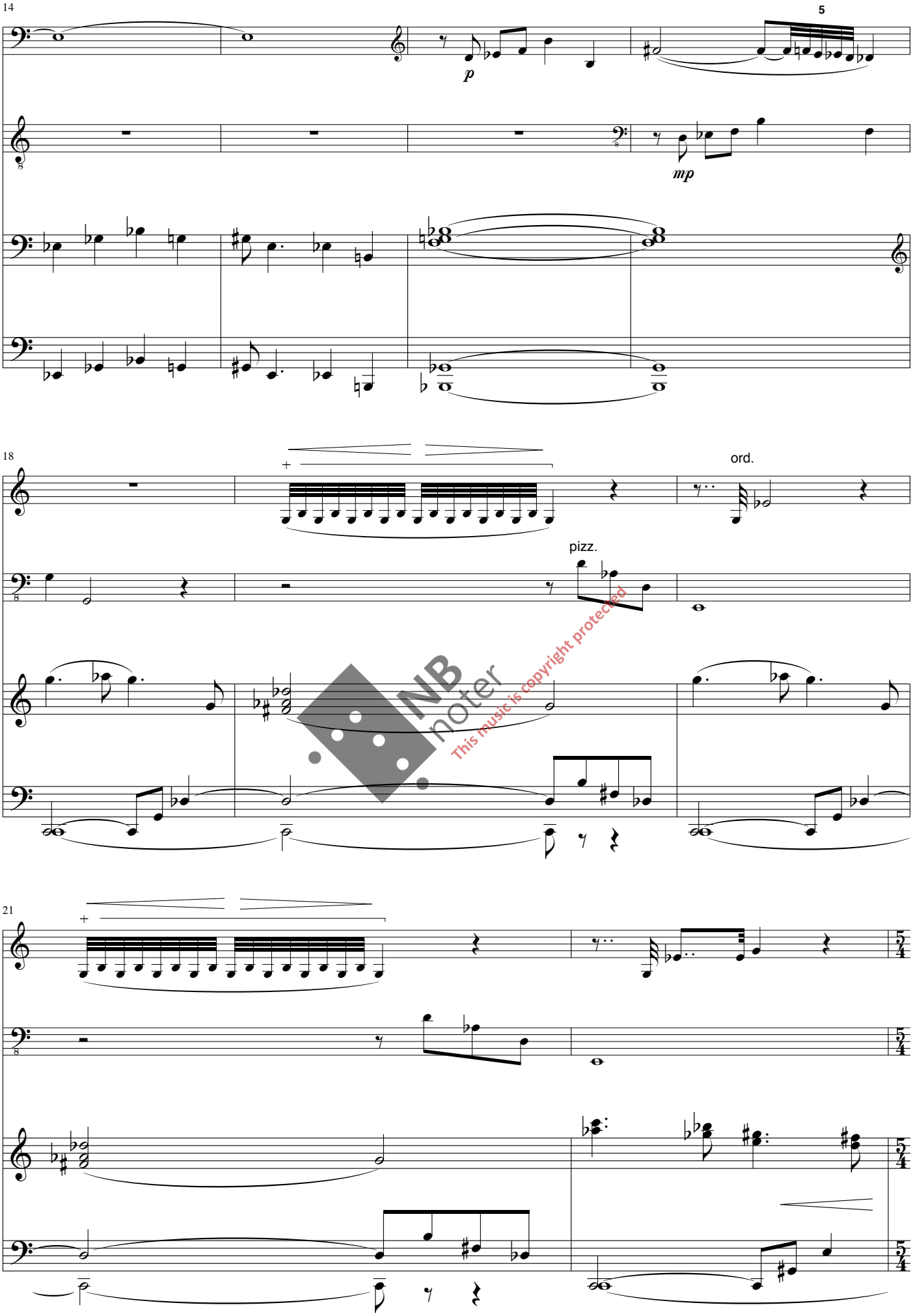

NB noter
This music is copyright protected

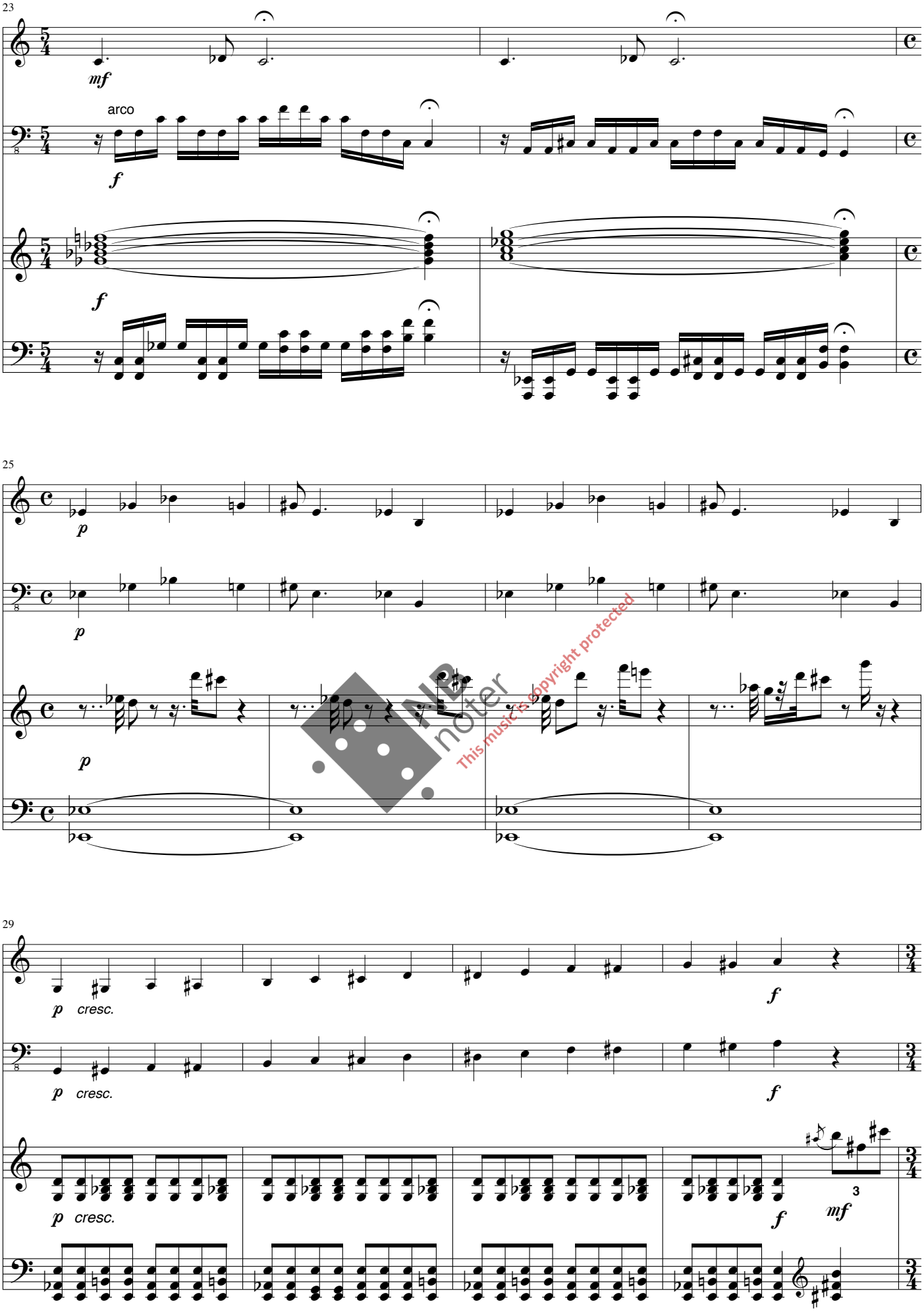

This music is copyright protected

33

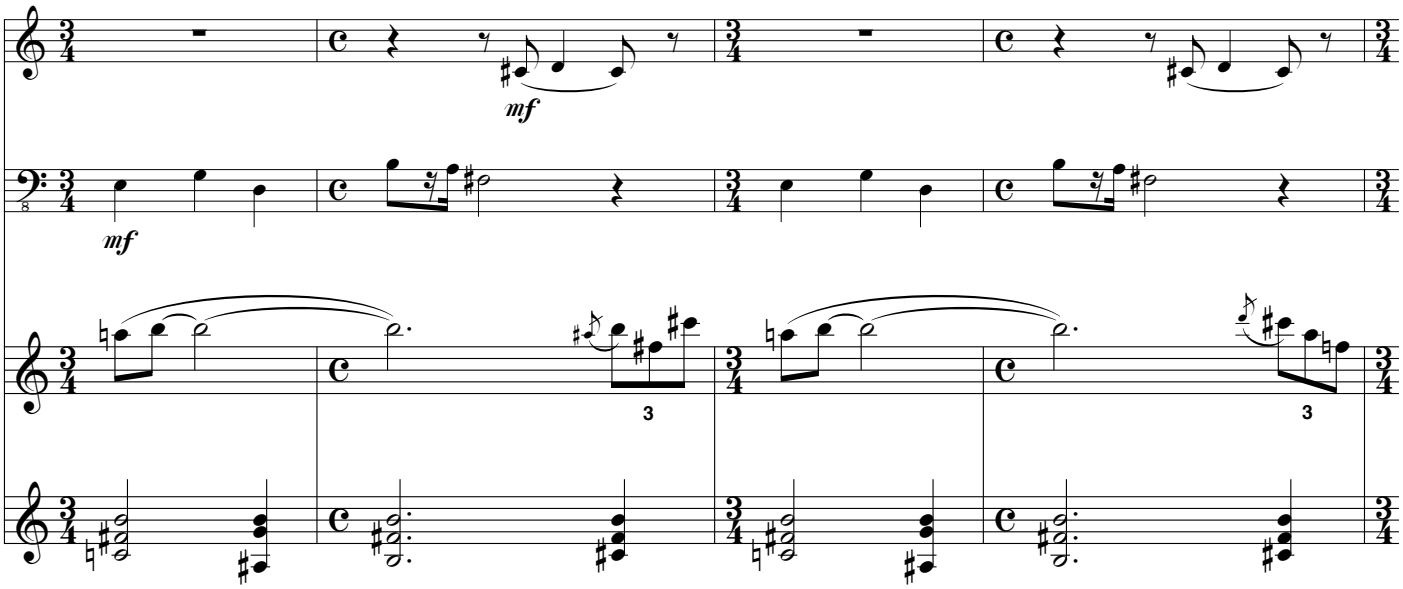

37

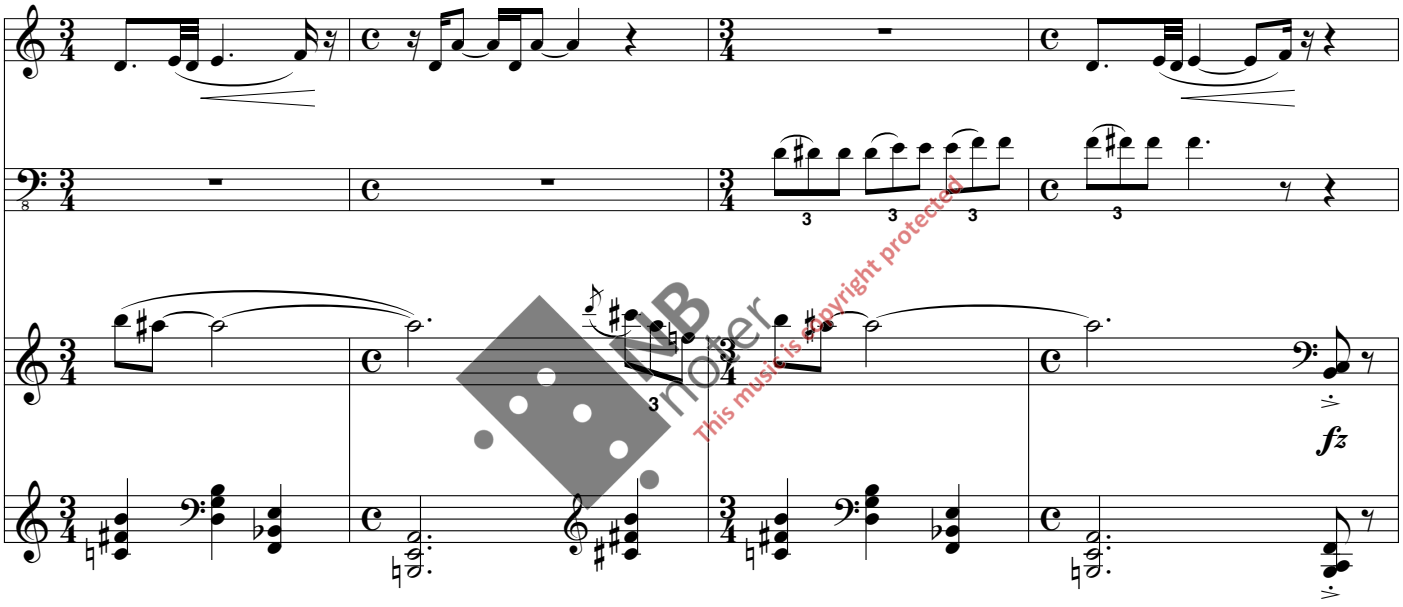

MB noter
This music is copyright protected

41

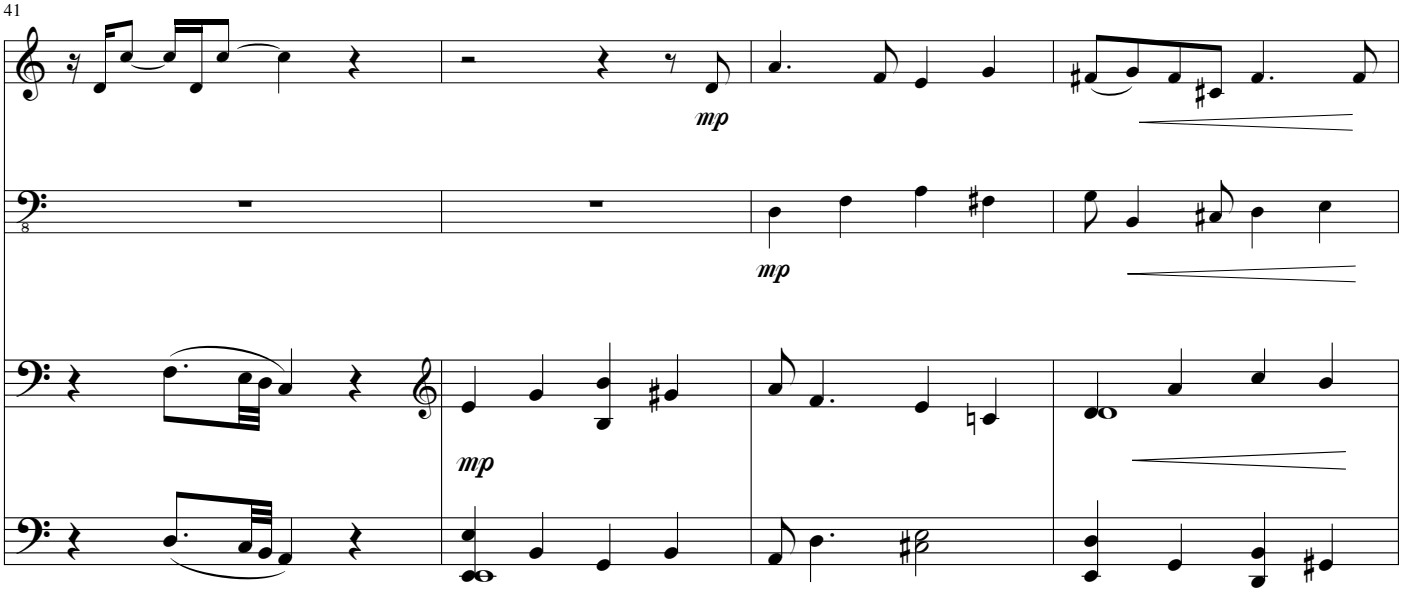

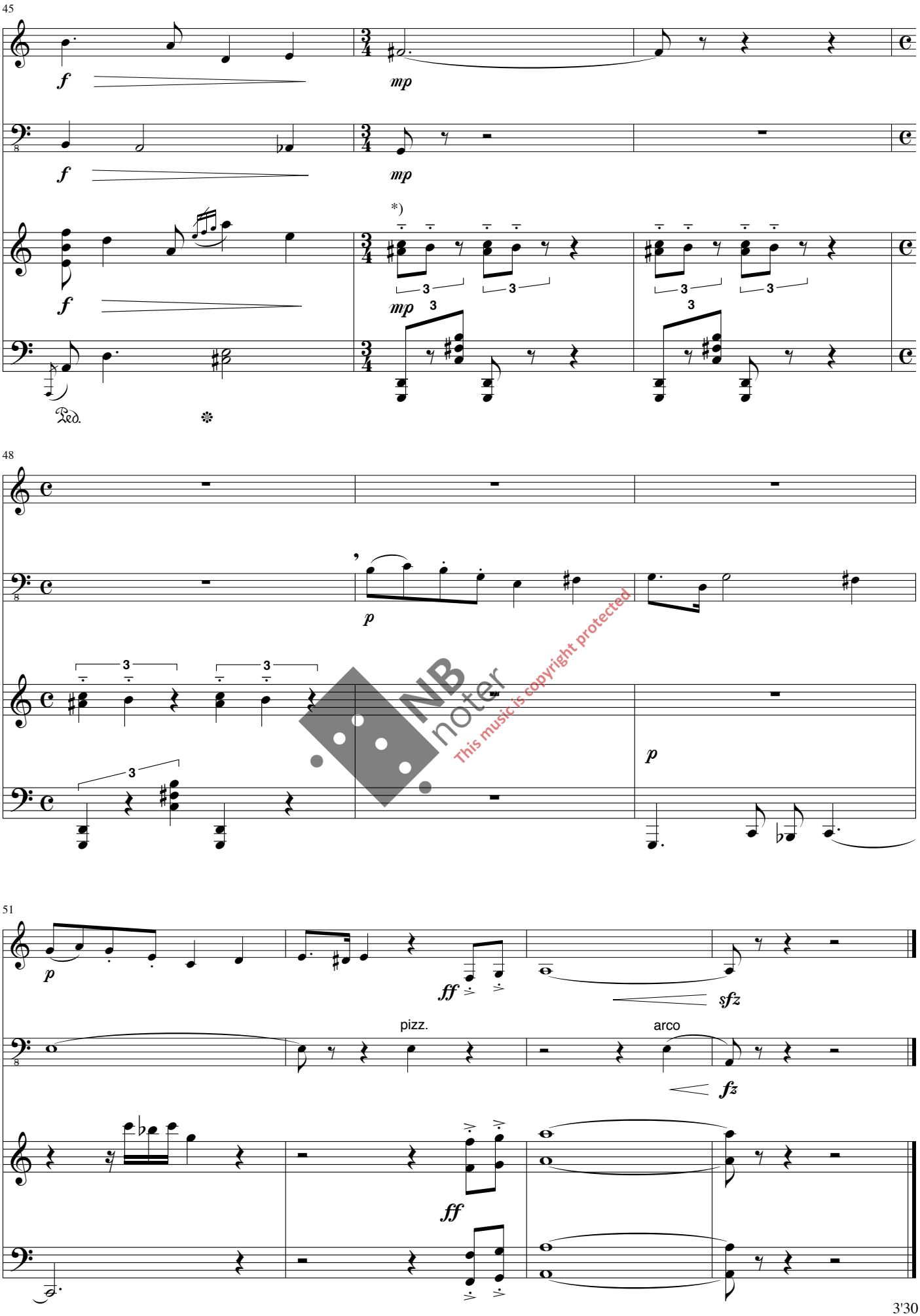

NB noter
This music is copyright protected

*) Kaktusdue *(Columbina inca)*

V. Den vakre sangfuglen Juja

Moderato fluente (♩ = 112)

Morten Gaathaug, 2007

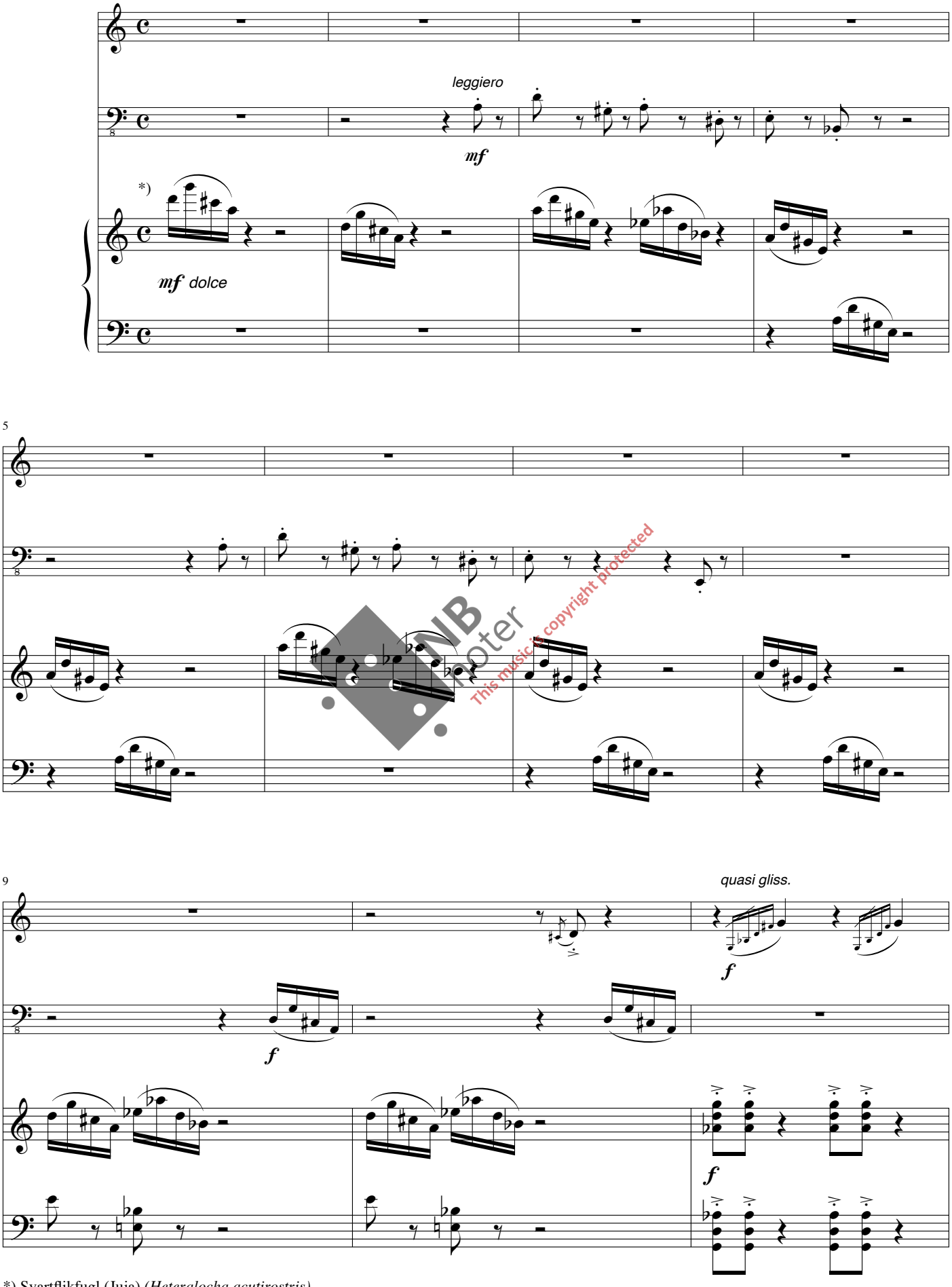

NB noter
This music is copyright protected

*) Svartflikfugl (Juja) *(Heteralocha acutirostris)*
(Kilde: Skriftlig nedtegning)

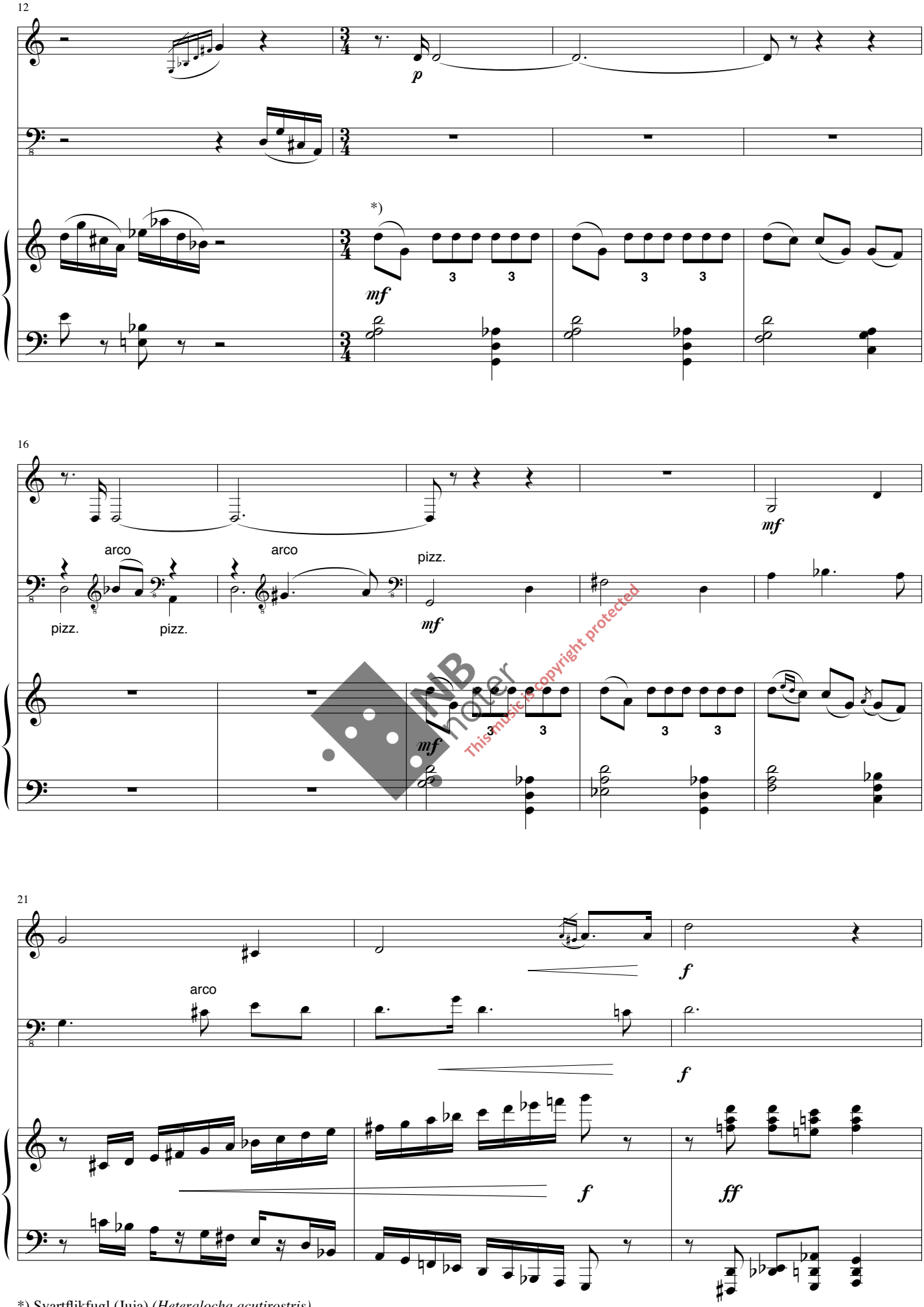

*) Svartflikfugl (Juja) *(Heteralocha acutirostris)*
(Kilde: Skriftlig nedtegning)

NB noter
This music is copyright protected

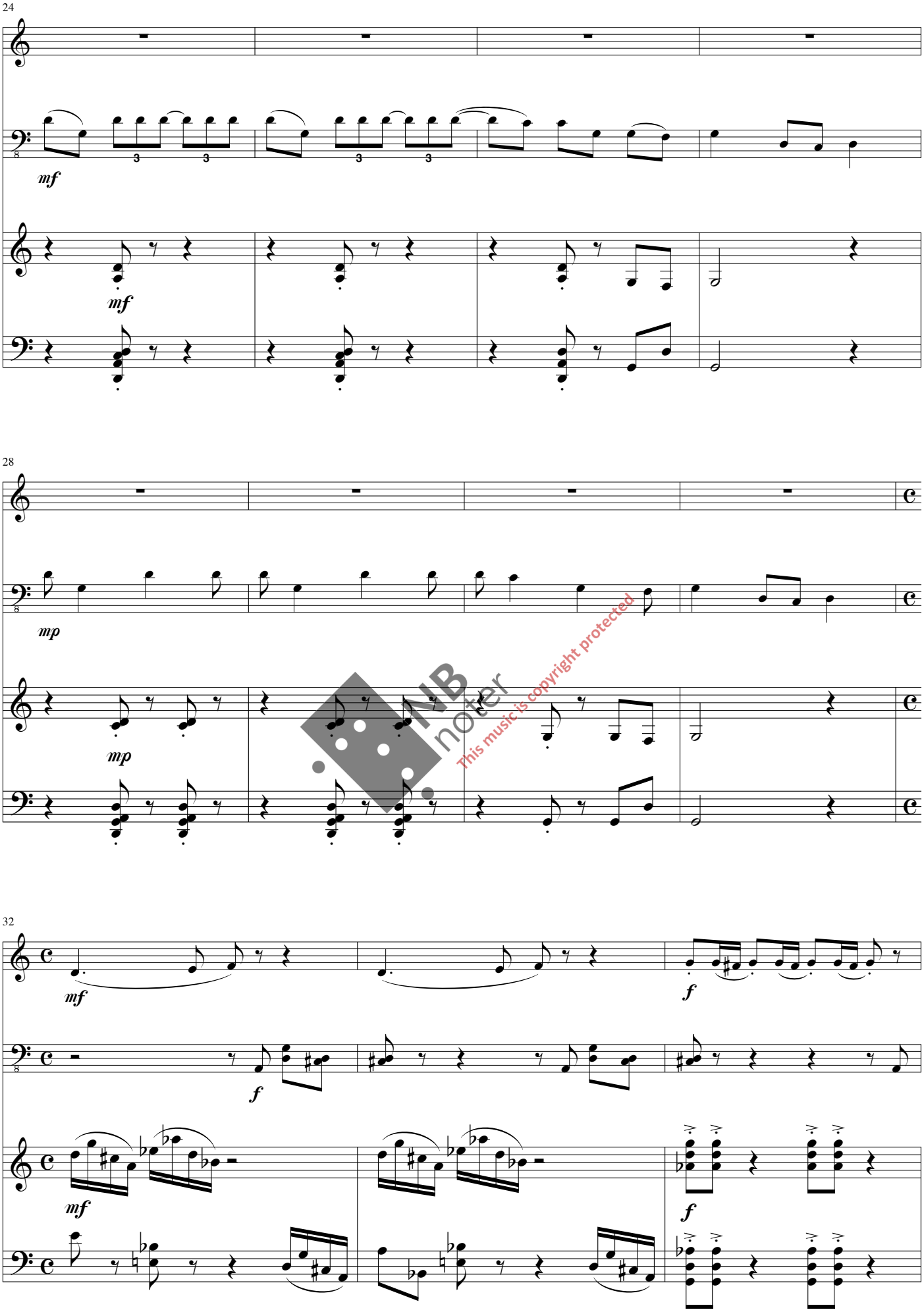

NB noter
This music is copyright protected

35

mf

mf

mp

39

p

gliss.

8va

f

5 5 5

NB noter
This music is copyright protected

42

8va

5 5 5

8va

5 5 5

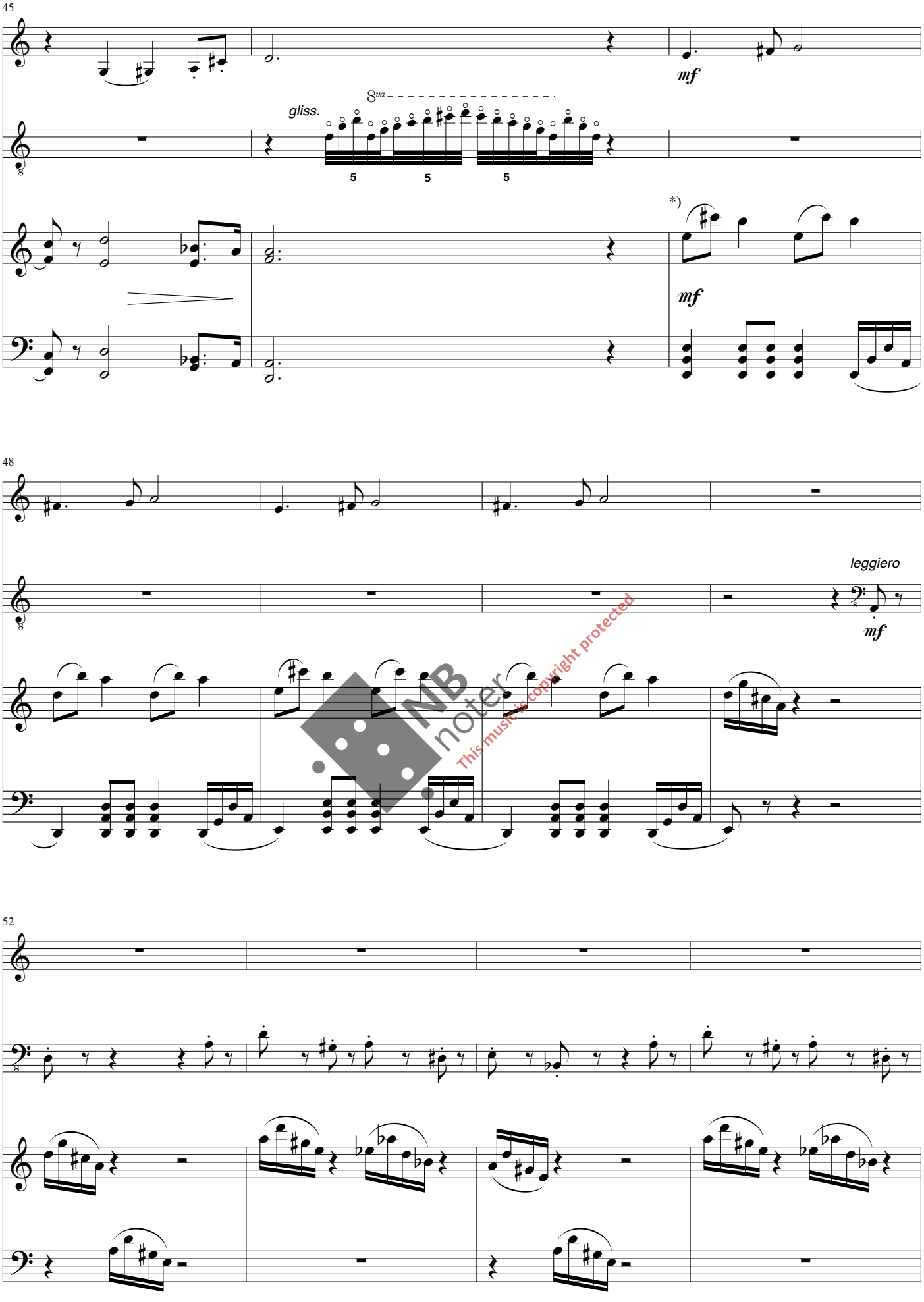

NB noter
This music is copyright protected

*) Svartflikfugl (Juja) *(Heteralocha acutirostris)*
(Nedtegnet etter menneskelig imitasjon)

NB noter
This music is copyright protected

68

mf

arco

f

71

f

f

mf

ff

mf

NB noter
This music is copyright protected

76

mp

mp

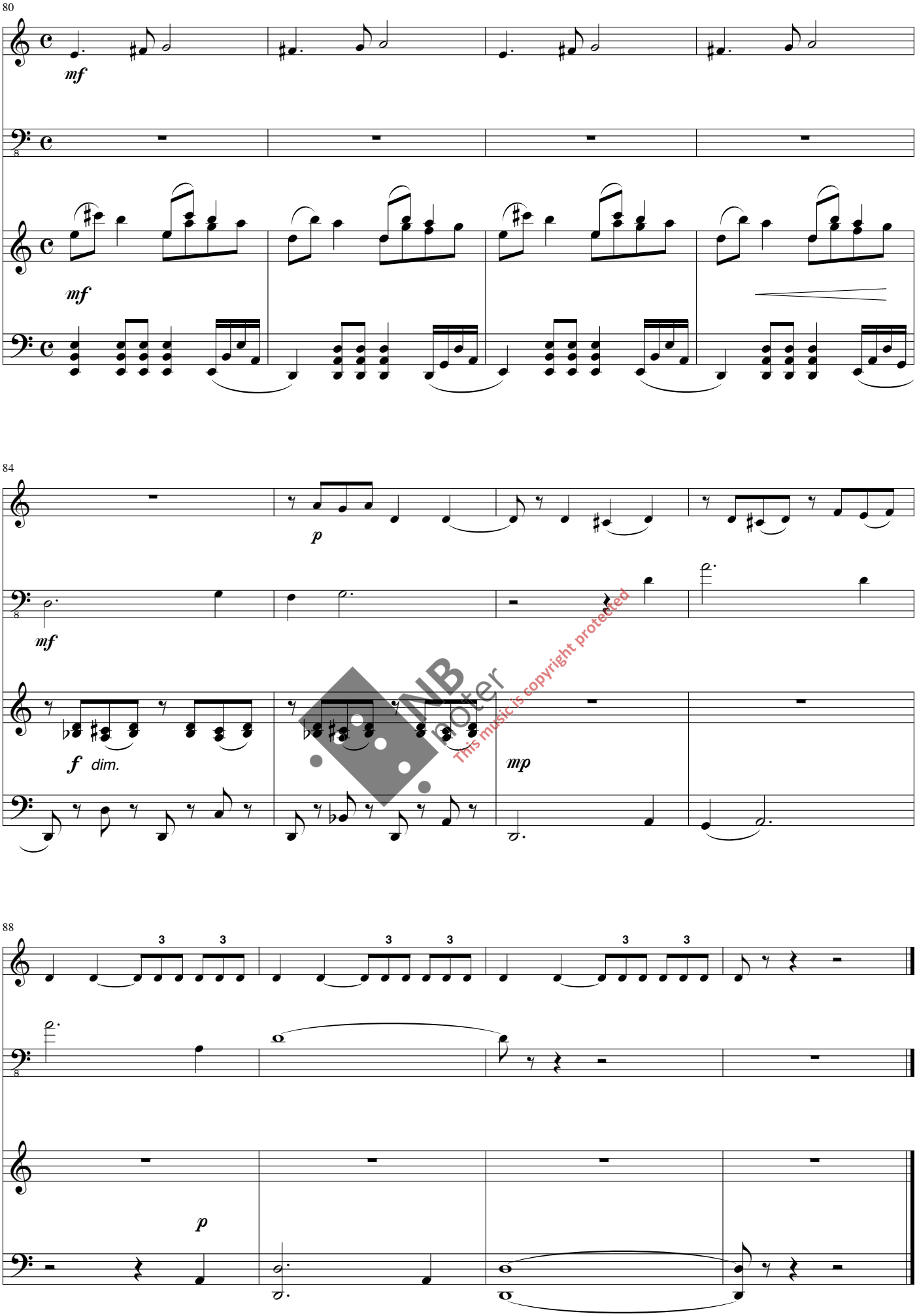

NB noter
This music is copyright protected

VI. Vandreduen

Moderato sarcàstico (= 96)

Morten Gaathaug, 2007

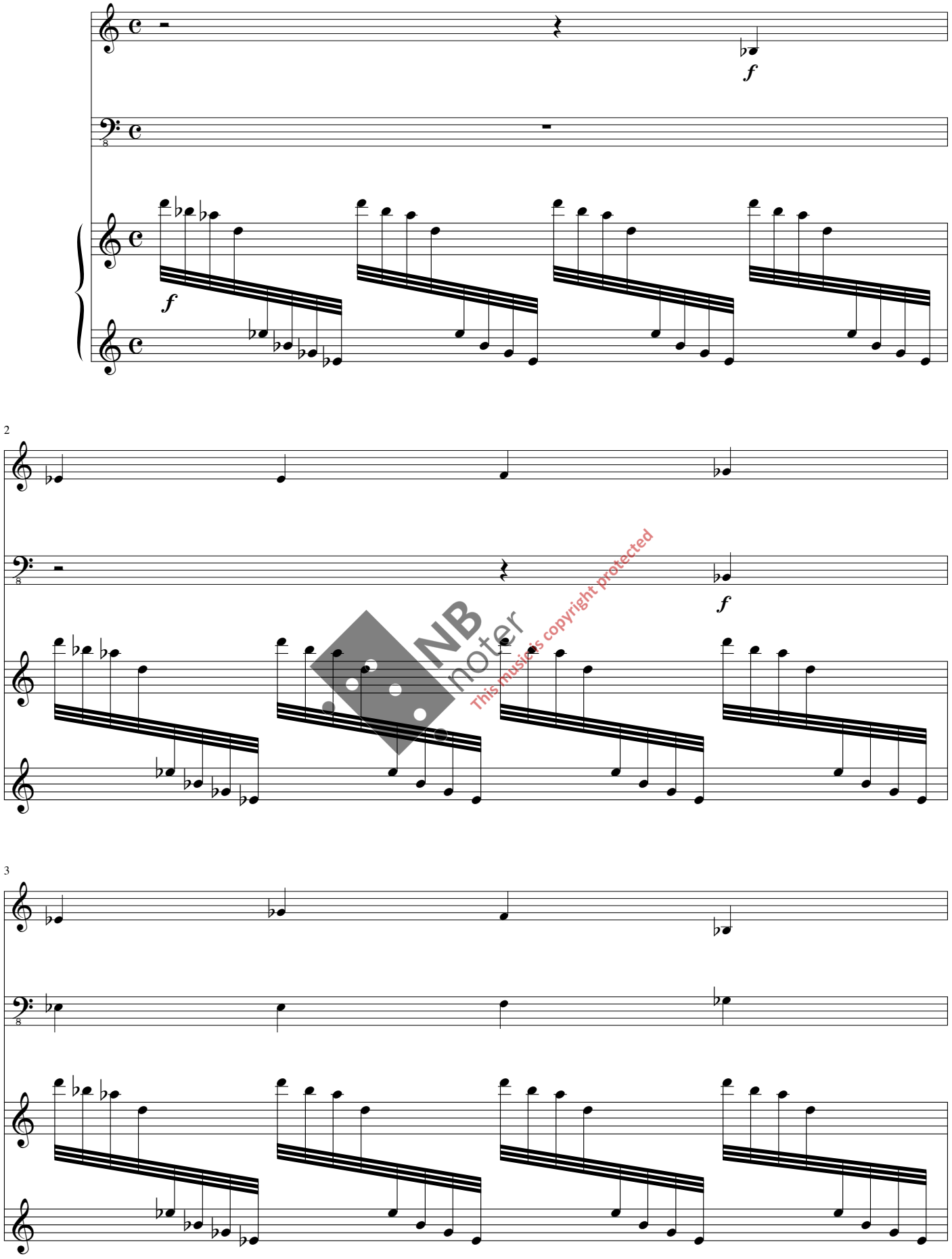

NB noter
This music is copyright protected

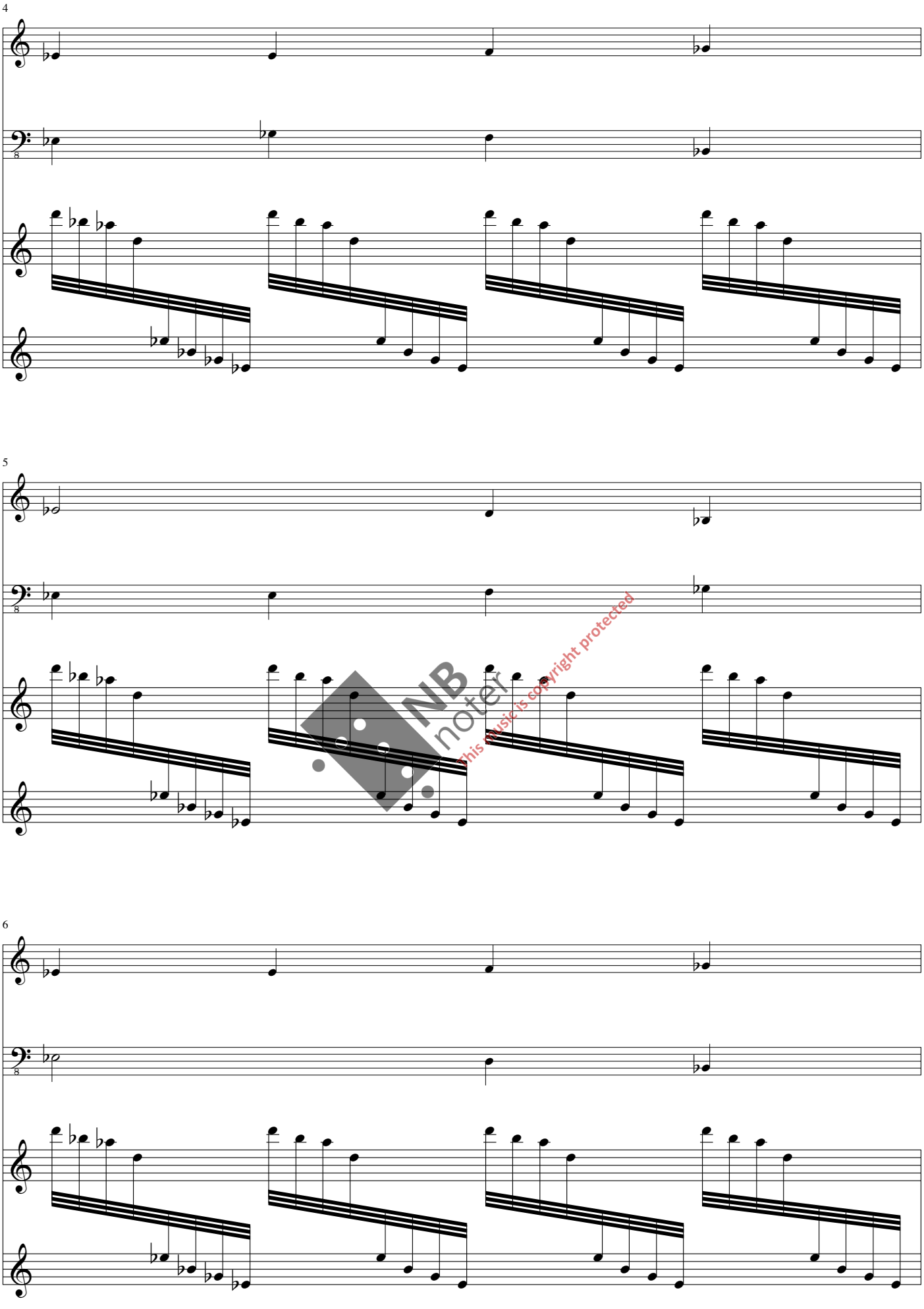
4
5
6
NB noter
This music is copyright protected

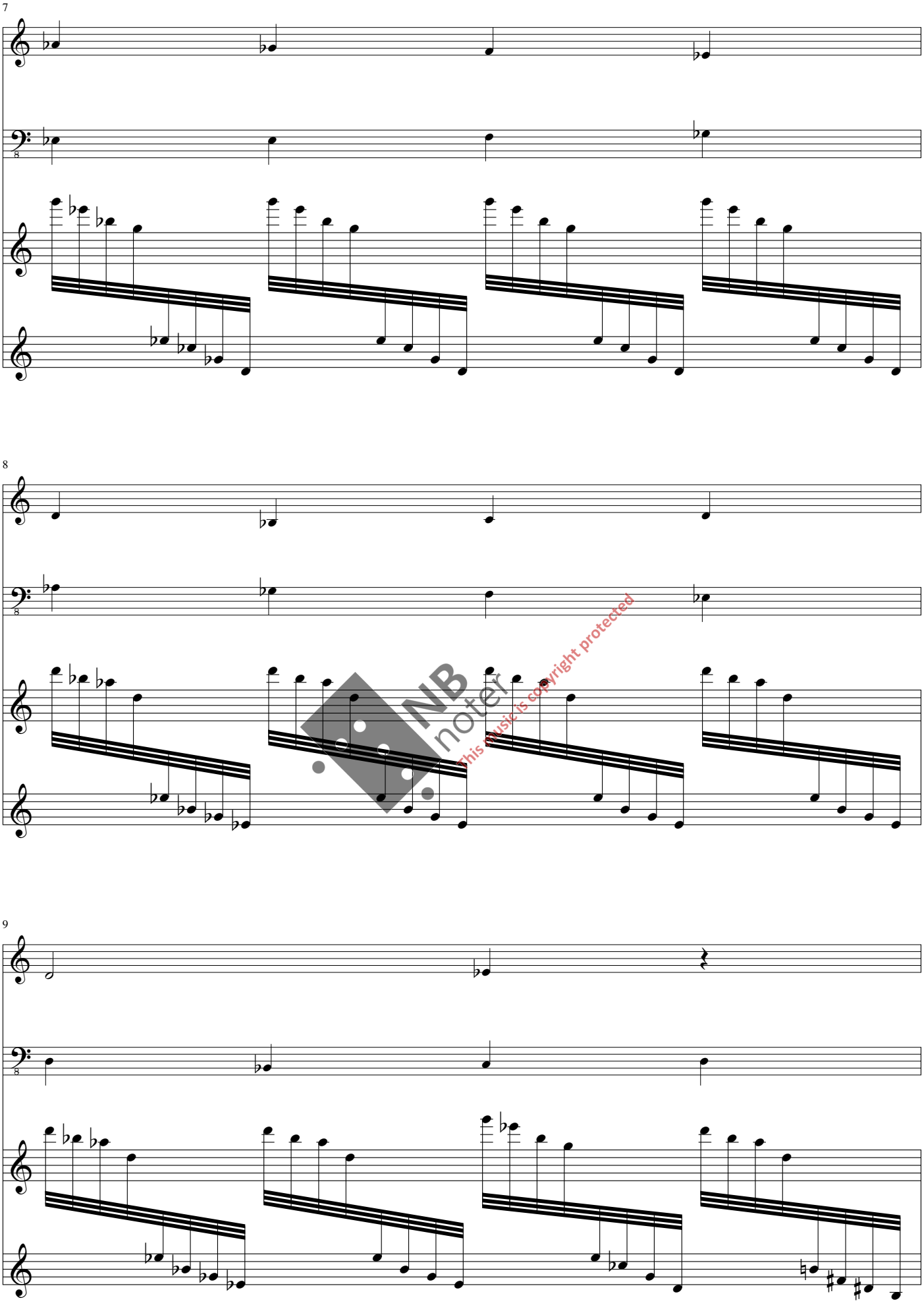

NB noter
This music is copyright protected

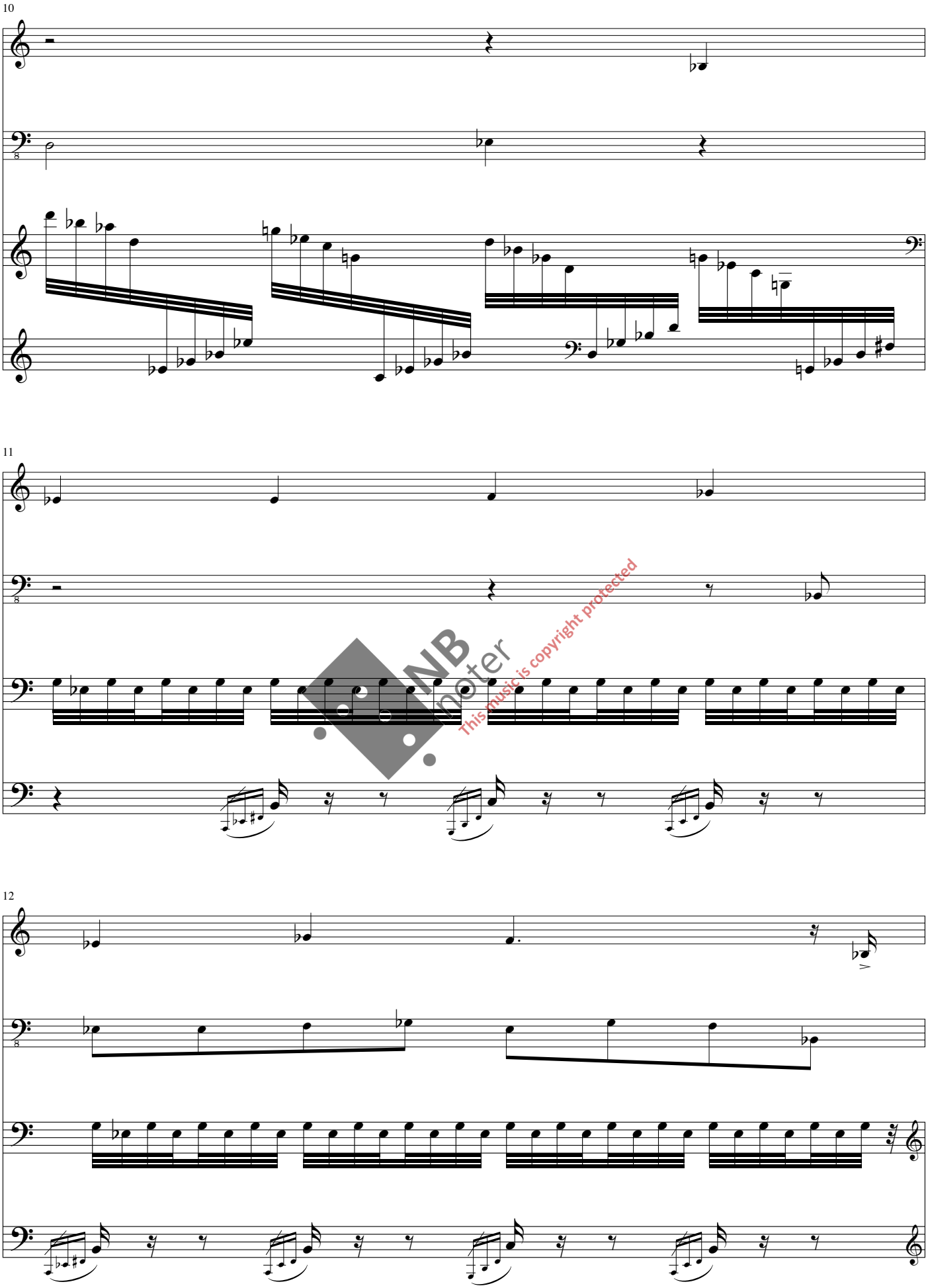

This music is copyright protected

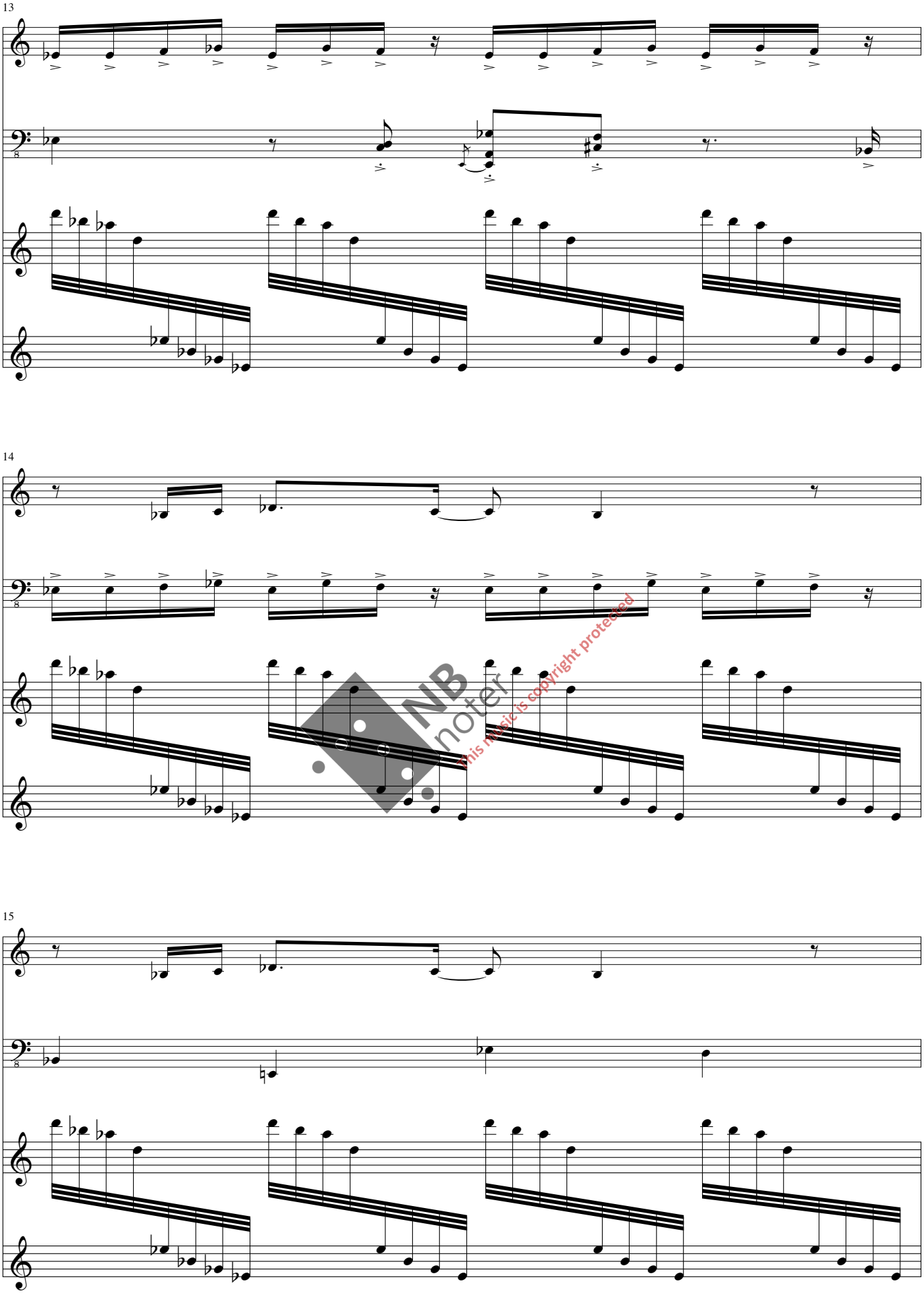

NB noter
This music is copyright protected

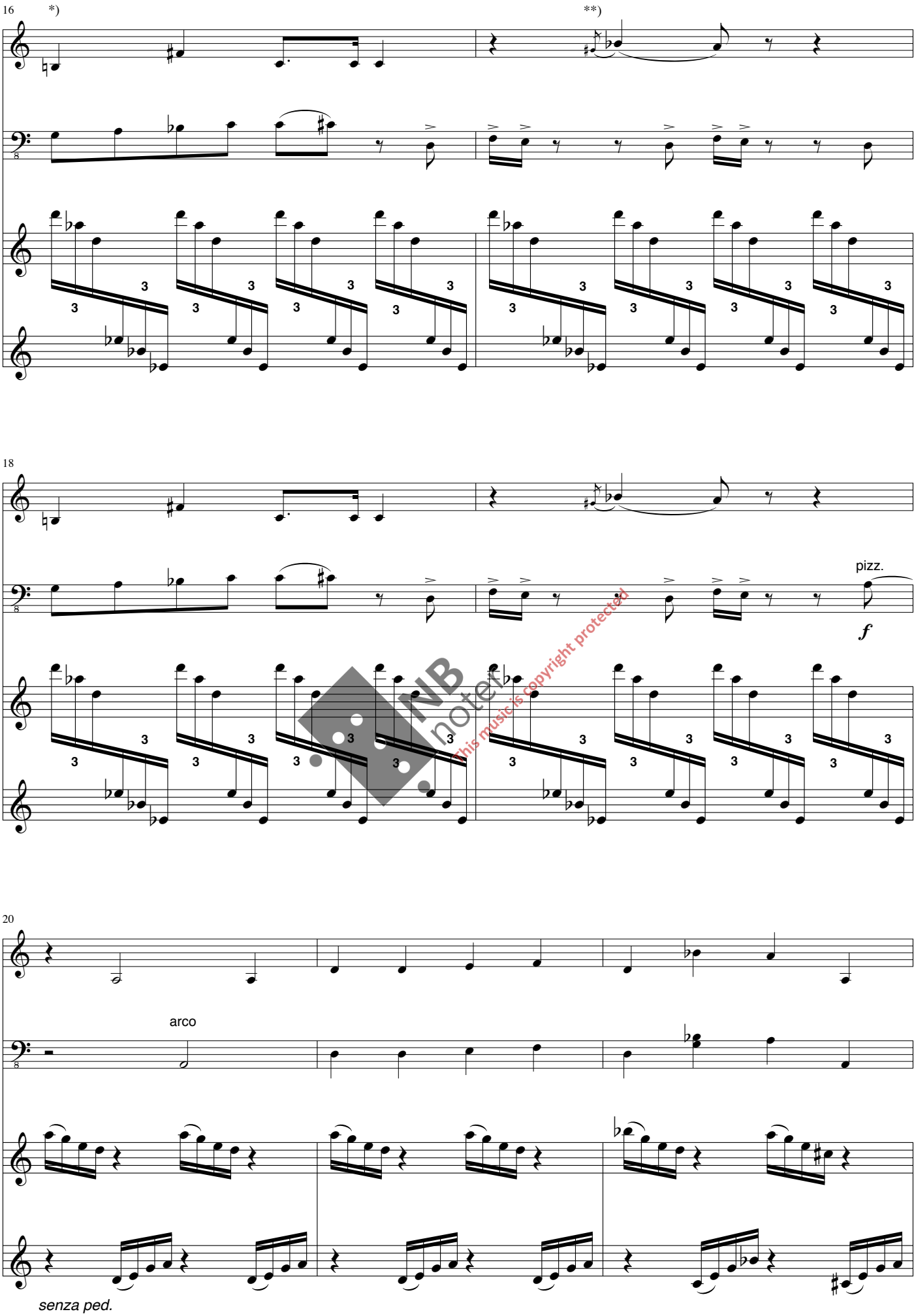

NB noter
This music is copyright protected!

*) Sørgedue *(Zenaida macroura)*

**) Kaktusdue *(Columbina inca)*

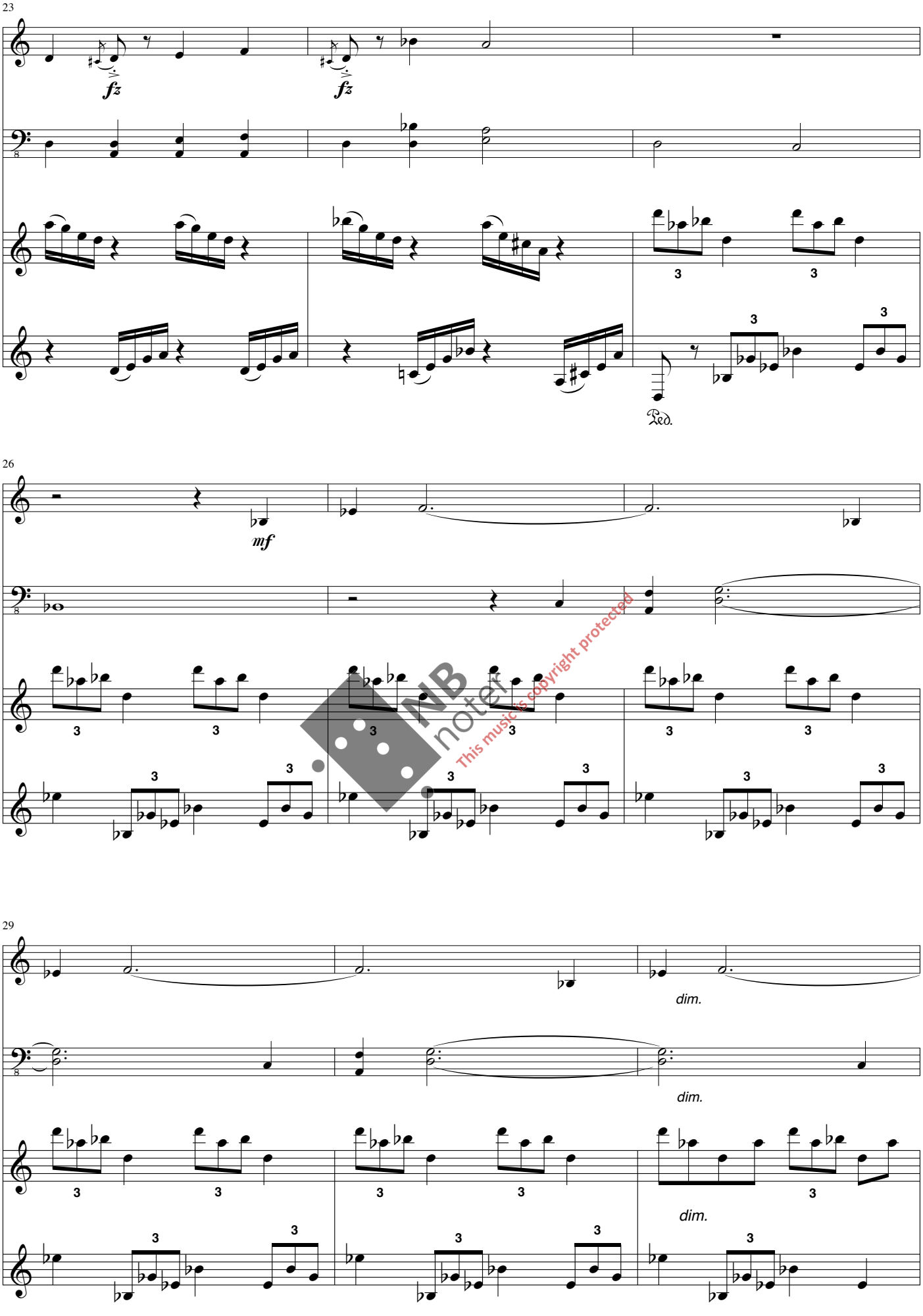

NB noter
This music is copyright protected

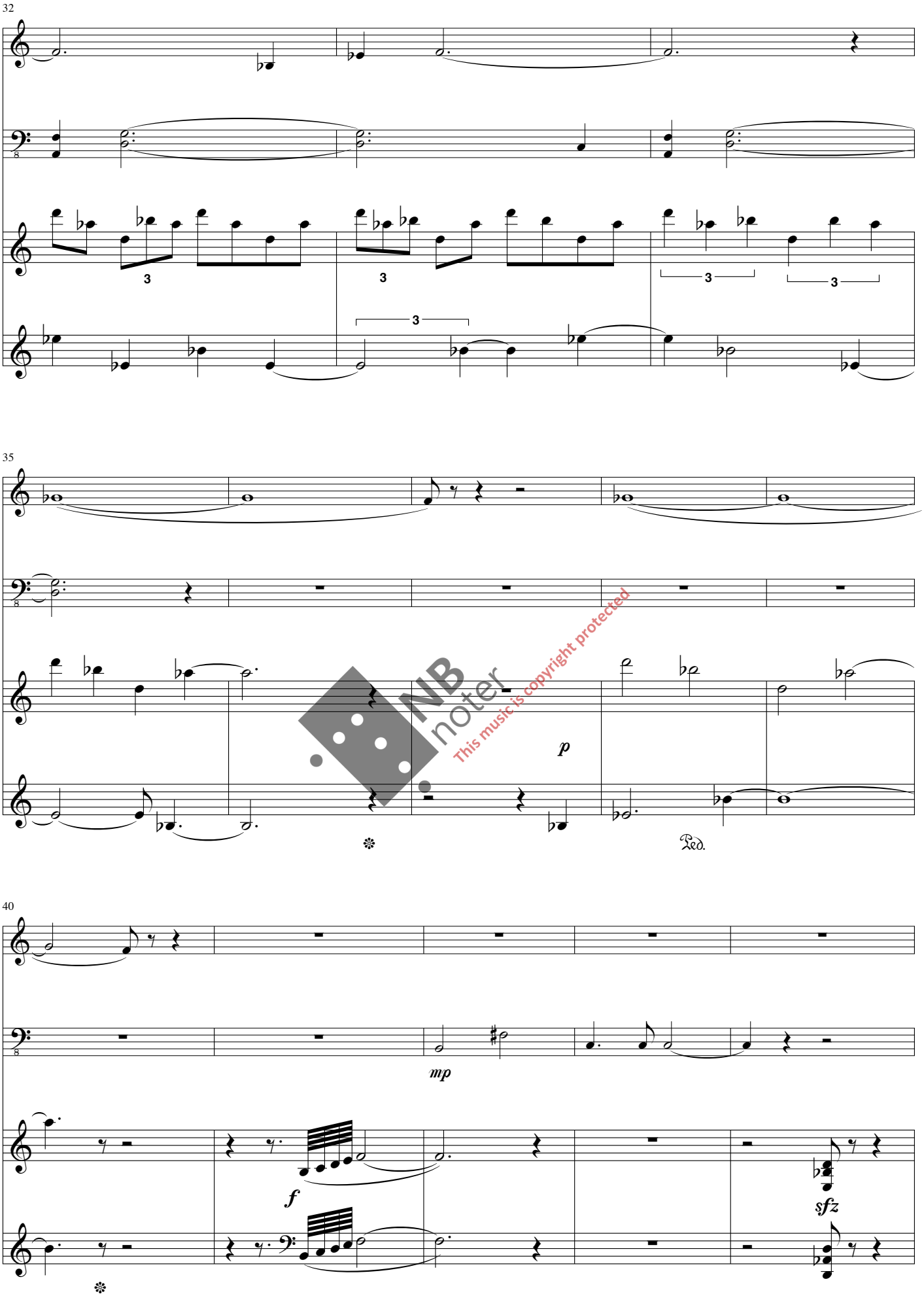

NB noter
This music is copyright protected

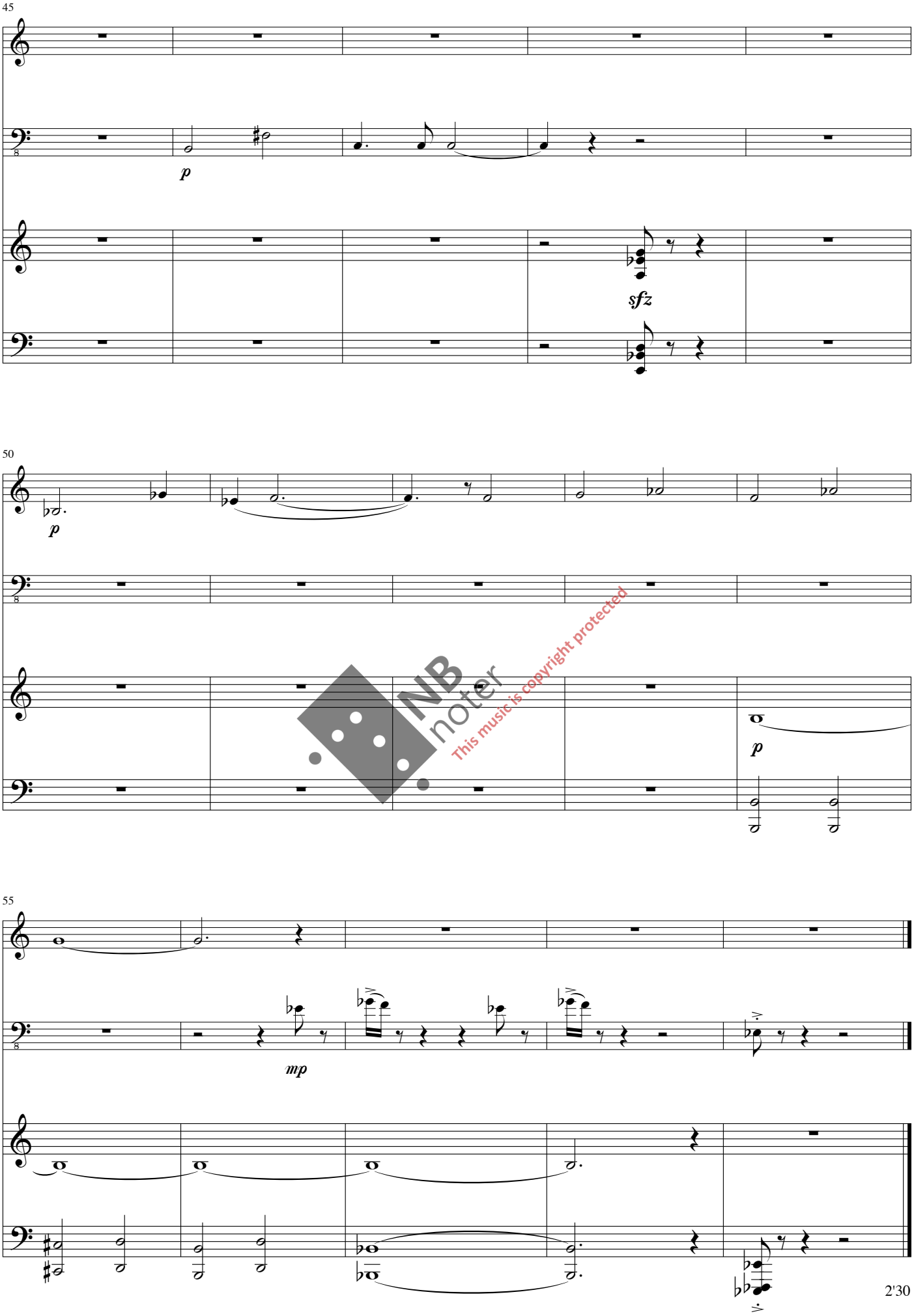

NB noter
This music is copyright protected

VII. Den mystiske moa

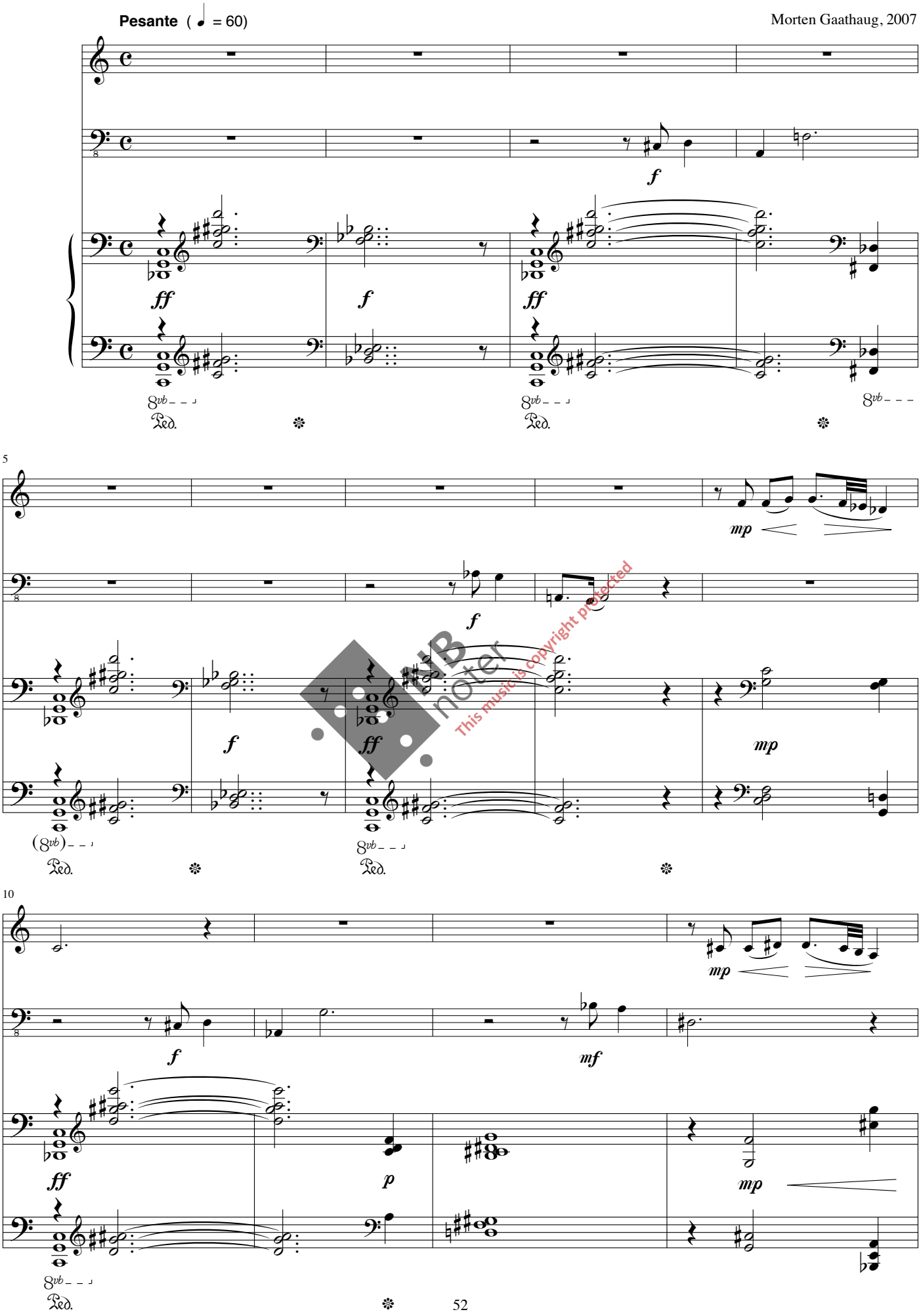

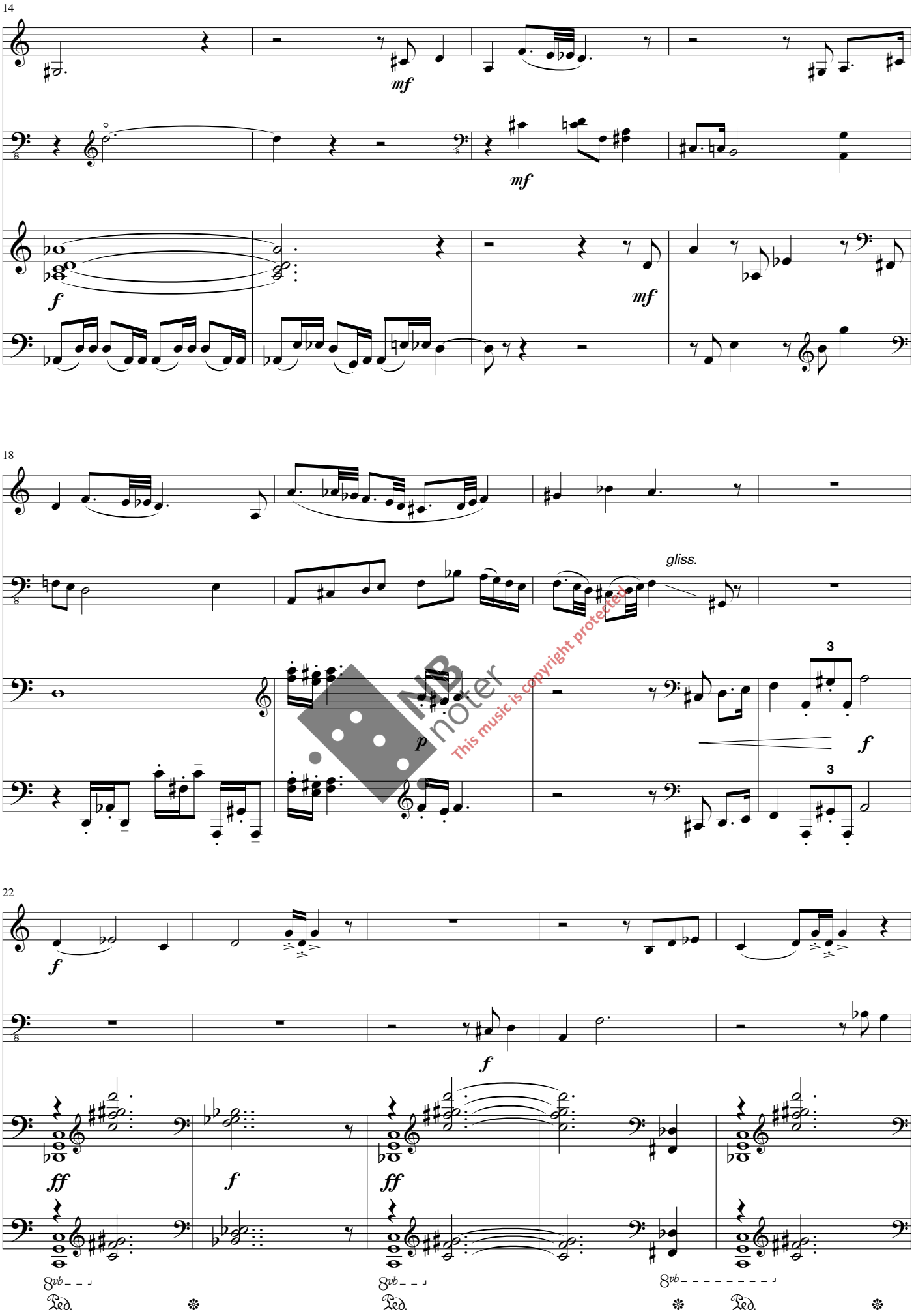

MB noter
This music is copyright protected

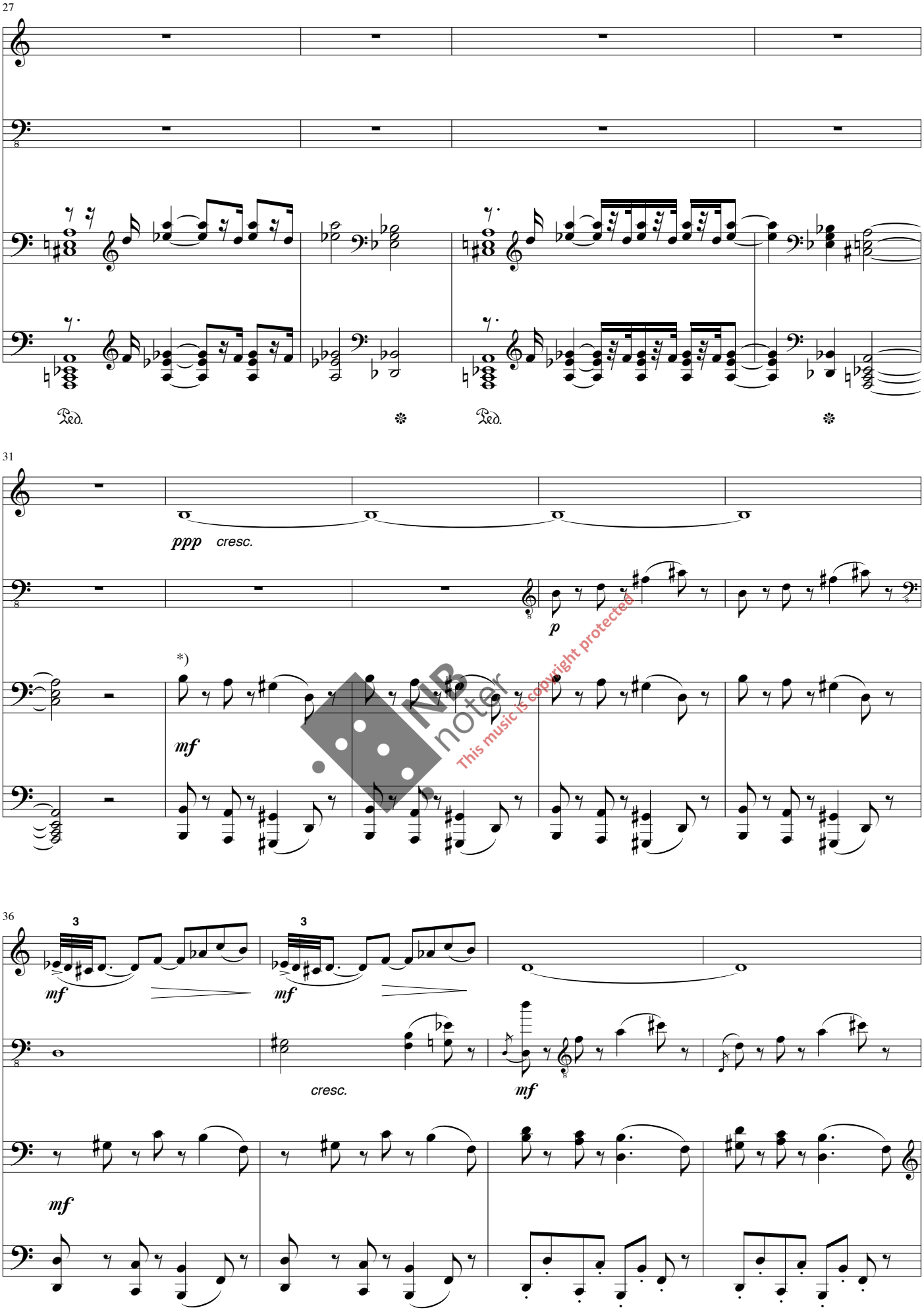

This music is copyright protected

*) Struts *(Struthio camelus)*

40

3

3

accel.

44

cresc.

cresc.

fz

fz

48

Allegro (♩ = 120)

f

f

f

This music is copyright protected

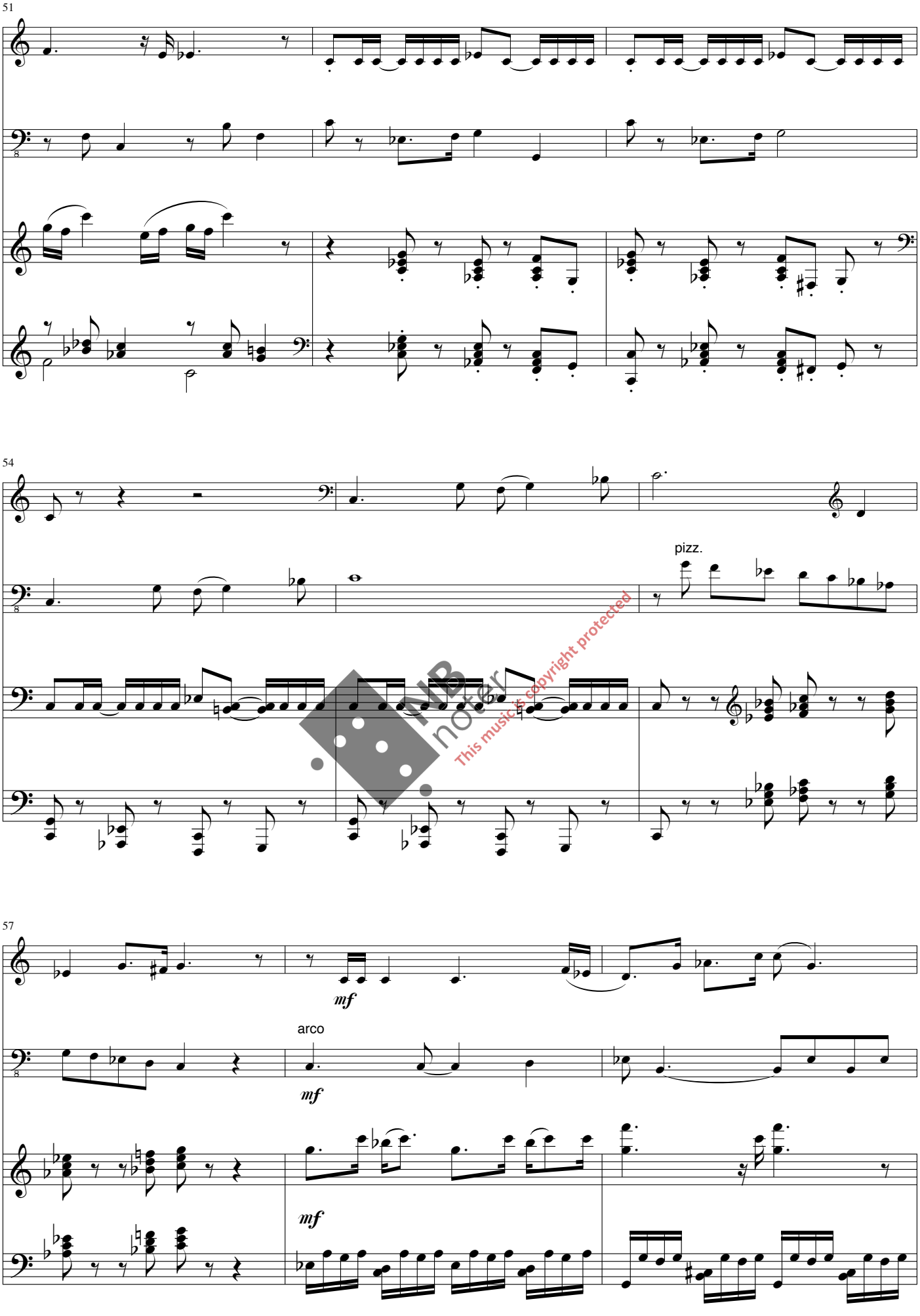

This music is copyright protected

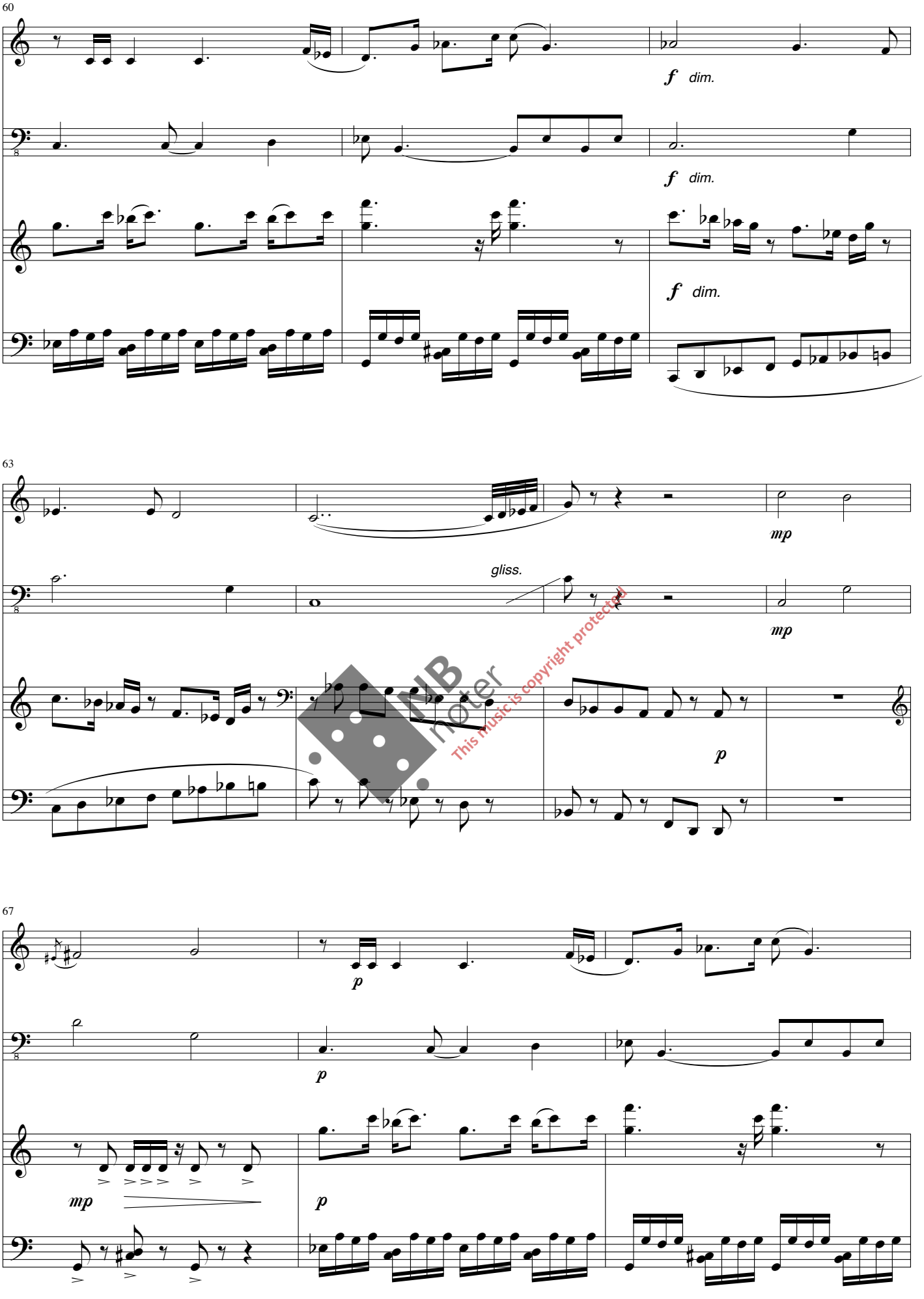

This music is copyright protected

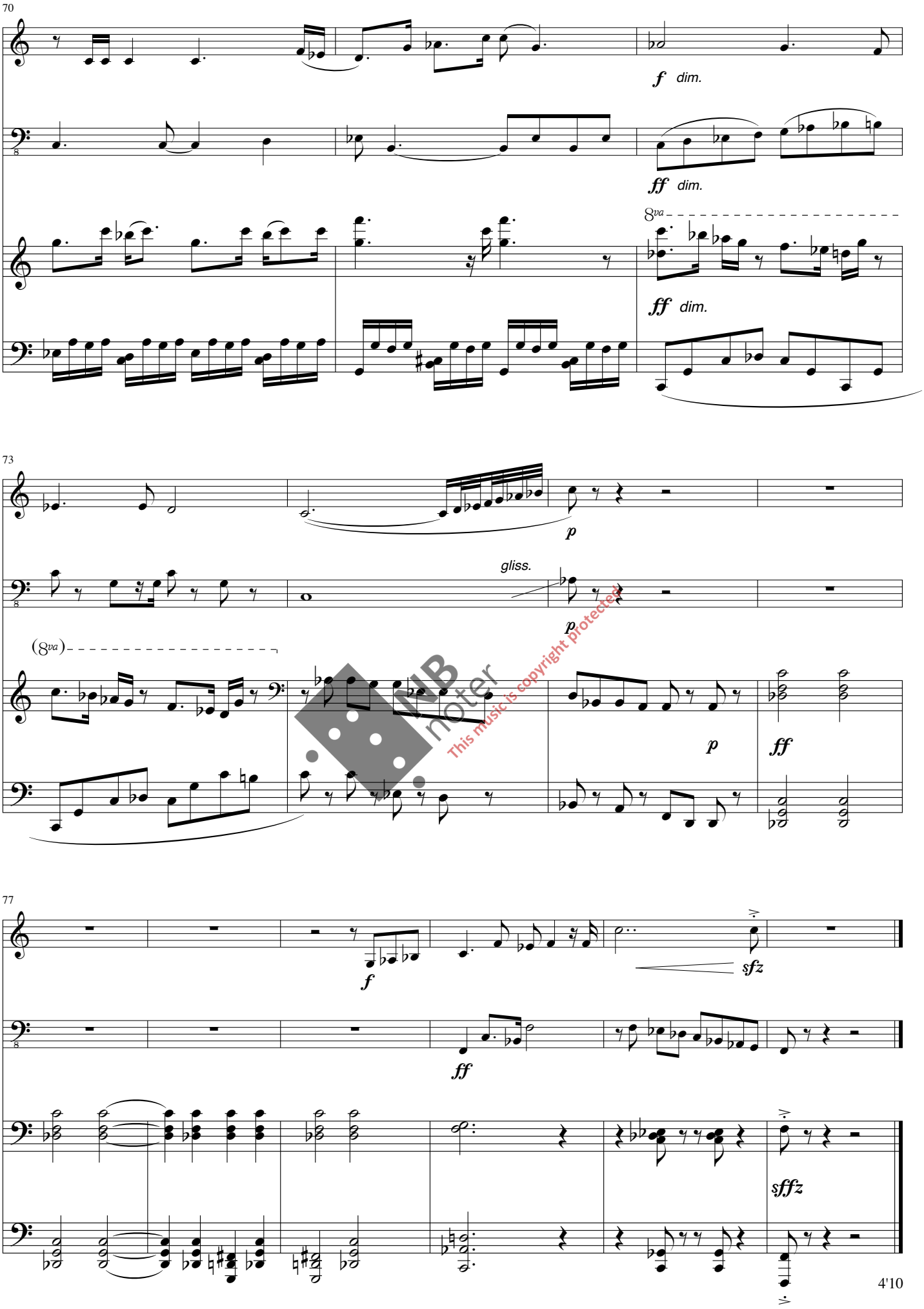

MB noter
This music is copyright protected

ETTERORD

Litt naturhistorisk bakgrunns-stoff som forklaring til hver enkelt sats.

1. Ropet fra fortiden

Utenfor Amerikas vestkyst, ca. 320 km. ute i Stillehavet, ligger en øy ved navn Guadalupe. Øya er liten i omkrets, men rager høyt opp. I fjellsidene her hekket en liten stormfuglart - Guadalupe-stormsvale *(Oceanodroma macrodactyla)* - som nå er helt forsvunnet. Mannen som oppdaget den - Walter E. Bryant (1861-1905) - beskrev sangen dens som et verbalt utrop: "*Here's a letter, here's a letter - for you, for you*". Denne melding fra fortiden - til fremtiden - går igjen som et musikalsk motto i min komposisjon.

2. Geirfuglen

Geirfuglen *(Alca impennis)* var engang en vanlig fugl langs den norske kyst. I gamle tider var den også utbredt lenger sør, også på andre siden av Nord-atlanteren. Det finnes 20000 år gamle hulemalerier i Sydfrankrike som høyst sannsynlig fremstiller denne fuglen. Den tronet som en keiser over alkeflokken, men den kunne ikke fly, og beveget seg nokså klosset på land. Dette ble dens bane. En av de siste ble drept på den skotske øya St. Kilda i 1840 av noen landsbyboere som trodde den var en heks.

Geirfuglen hadde en iøyenfallende hvit flekk på hodet, og det er interessant å merke seg at lenge før pingvinen ble oppdaget, kalte waliserne geirfuglen for penqwyn, sammensatt av ordene pen = hode og gwyn = hvit. Når sjøfarerne etterhvert kom så langt sør som til pingvinenes land, så syntes de disse liknet hjemlandets geirfugler, og så kalte de dem også for penguins. Nå er geirfuglen borte, men pingvinene bærer dens navn.

NB noter
This music is copyright protected

3. Riksa på Wake Island

På øyer finnes det gjerne såkalte endemiske arter, dvs. arter som finnes bare der. Disse er naturligvis spesielt sårbare overfor innførte fiender, som de ikke kjenner. Et bisarrt eksempel finnes fra Stephen Island utenfor New Zealand, hvor en katt innehar rollen som både oppdager og terminator. Øyas fyrvokter fikk en dag en ukjent fugl i hende - katten hadde fanget den. Katten fortsatte å bringe inn slike fugler, og sørget på denne måten for at ingen andre fikk sett den levende. Stephenklatresmetten *(Xenicus lyalli)* gjemte seg mellom steiner og løp som en mus bortover bakken. Den kan ha vært den eneste spurvefugl som ikke kunne fly.

Av de fuglefamilier som har vært spesielt utsatt for utryddelse, står riksene i en særstilling. Mange av disse artene har utviklet seg på isolerte øyer, og mange har mistet evnen til å fly. For slike fugler er ankomsten av mennesker, katter og rotter en eksistensiell utfordring av dimensjoner. Det sies jo at i nøden spiser fanden fluer. Wake-riksa *(Rallus wakensis)* ble spist opp av japanske soldater, utplassert på sultediett under Den 2. verdenskrig.

4. Den ensomme

Hugenottflyktningen Francois Leguat (ca. 1637-1735) landet i 1691 med sju likesinnede på den ubebodde øya Rodrigues i Det Indiske hav. Etter to år i isolasjon ble de tvunget til å reise videre, ikke av mangel på mat, men av mangel på kvinner! Leguat fattet stor interesse for en stor og staselig fugl, som han i sine beskrivelser tilla megen kvinnelig ynde. Han kalte fuglen "Den ensomme", fordi den stort sett ble observert alene. Raskt oppdaget også Leguat og hans menn at fuglen smakte godt. Deres etterfølgere var enige, og snart var det bare knokkelrester igjen av det som vitenskapen idag kjenner som Reuniondronte *(Pezophaps solitaria)*. Fuglen skrek ikke når den ble fanget, forteller Leguat, den bare felte tårer.

5. Den vakre sangfuglen Juja

Jujaen er blitt et slags nasjonalsymbol for New Zealand - dessverre litt for sent. Idag er det bare minner og gamle fuglebøker som kan fortelle om denne spesielle skapningen, på norsk kalt svartflikfugl *(Heteralocha acutirostris)*. At den var godt likt, hindret slett ikke folk fra å drepe den. Maoriene holdt den høyt i hevd, og bar dens halefjær som tegn på den ypperste status. Deres beskatning var likevel beskjeden mot det som skulle komme.

Jujaen var kjent for sin myke fløytende sang, og for å leve i et tett symbiotisk ekteskap. Hannen hadde kort kraftig nebb som kunne åpne bark på trær, mens hunnen hadde et langt og spisst nebb som kunne hente maten ut. De såes alltid sammen, og var helt avhengige av hverandre. Denne uregelmessighet gjorde dem attraktive som dekorasjon i borgerlige hjem, samtidig som vitenskapen aldri ble trett av å samle dem inn. Det vrimler således av skinn i verdens museer, mens ingen levende eksemplarer er tilbake i naturen.

6. Vandreduen

Vandreduen *(Ectopistes migratorius)* var en gang kanskje verdens mest tallrike fugl. Millioner i flokk dannet mørke skyer over den amerikanske prærien. Sånn ca. hvert 12. år kom de i så stort antall at de skygget for solen, og menneskene - som kjente lufttrykket før fuglene kom - opplevde fenomenet som den rene solformørkelse. Men Homo sapiens hadde bare en eneste tanke i hodet; å se hvor mange som datt ned når de skjøt opp mot dem. Dette utviklet seg til en gedigen sport, og vandreduen ble i løpet av en menneskealder bokstavelig talt skutt bort fra jordens overflate. Andre arter som eskimospove *(Numenius borealis)* og Carolina-papegøye *(Conuropsis carolinensis)* led samme skjebne. De var sosiale fugler, og de holdt seg så tett i flokk at det ble mange drepte på første skudd. De gjenlevende søkte straks tilbake til sine døde og sårede venner, og dermed var det bare å plaffe løs igjen.

NB noter
The music is copyright protected

7. Den mystiske moa

Moaene er de eldste kjente artene som er utdødd i nyere tid. Eventyrlige historier finnes om disse kjempefuglene, som kunne bli over tre meter høye. Fuglen Rok fra "Tusen og en natt" f. eks., antas å være inspirert av elefantfuglen *(Aepyornis maximus)* fra Madagaskar. Fra New Zealand kunne sjømenn og hvalfangere rapportere om store høyreiste fugler som løp langs stranden. Da James Cook (1728-1779) kom til øygruppen i 1769 var moaene allerede svært sjeldne, men mer eller mindre troverdige beretninger om møter med dem dukker opp til langt inn på 1800-tallet.

Da polynesierne kom til denne pattedyrfrie øya var ikke matforrådet særlig stort. De hadde valget mellom å spise disse store fuglene eller hverandre, og de gjorde begge deler. Dette - sammen med klimaforandringer - var trolig årsaken til at moaene forsvant. Det er høyst usikkert om mennesket som kollektivt vesen har lært noe av fortidens feil. Med den økologiske utvikling vi ser omkring oss idag, er det fristende å slutte seg til maorienes gamle klagerop: "*Ka ngaro i te ngaro a te Moa*" (Vi er fortapt, slik moaen er det).

Likevel: Guadalupe-stormsvalens rop kan ennå høres, for den som har øre for det.

NB noter
This music is copyright protected